

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE
ZNANOSTI**

Ak. godina 2016./2017.

Josipa Vešligaj

Inkunabule u knjižnici Franjevačkog samostana u Našicama

Diplomski rad

Mentorica : dr. sc. Ivana Hebrang Grgić

Zagreb, 2017.

SADRŽAJ

SADRŽAJ.....	2
1. UVOD	3
2. POVIJEST NAŠICA I FRANJEVAČKOG SAMOSTANA U NAŠICAMA.....	5
2.1. NAŠICE KROZ POVIJEST.....	5
2.2. FRANJEVCI I NAŠIČKI FRANJEVAČKI SAMOSTAN	7
3. GRAĐA KNJIŽNICE FRANJEVAČKOG SAMOSTANA U NAŠICAMA.....	11
3.1. RAZVOJ FRANJEVAČKE KNJIŽNICE U NAŠICAMA	11
3.2. GRAĐA FRANJEVAČKE KNJIŽNICE U NAŠICAMA.....	13
4. INKUNABULE U KNJIŽNICI FRANJEVAČKOG SAMOSTANA U NAŠICAMA.....	17
4.1. POČECI TISKARSTVA I INKUNABULE	17
4.2. INKUNABULE U FRANJEVAČKOJ KNJIŽNICI U NAŠICAMA.....	21
4.3. ANALIZA INKUNABULA U KNJIŽNICI FRANJEVAČKOG SAMOSTANA U NAŠICAMA	34
4.4. RESTAURIRANJE I UVEZIVANJE INKUNABULA KNJIŽNICE FRANJEVAČKOG SAMOSTANA U NAŠICAMA	37
4.5. TISKARI INKUNABULA FRANJEVAČKOG SAMOSTANA U NAŠICAMA.....	38
5. ZAKLJUČAK.....	42
6. LITERATURA.....	44

1. UVOD

Franjevci su red koji propovijeda siromaštvo, skromnost te požrtvornost za svoga bližnjega. Osnivač je franjevačkog reda sv. Franjo Asiški. Prva je pravila reda Asiški napisao 1221. godine te je u istima sama knjiga zauzimala skromno mjesto, no nakon zahtjeva ondašnjeg pape Grgura IX. da pravila podredi potrebama Crkve, spomenuta je pravila izmijenio dvije godine poslije te je u njih unio i promjene koje se odnose na knjigu. Na zahtjev su se tako istoga pape franjevci morali priključiti borbi protiv heretika, što je značilo braniti crkvene dogme i prava, propovijedati crkveni nauk, za što je bilo potrebno znanje koje se nalazi u knjigama.

Prvo u Italiji, a kasnije i u drugim zemljama, započinju s nicanjem brojni samostani koji su postajali središta učenosti s dobro opskrbljenim knjižnicama te pisarskim radionicama u kojima su djelovali prepisivači te minijaturisti i knjigoveže. U vrijeme širenja hrvatskim krajevima, franjevci imaju nova pravila kao i filozofiju knjige prema kojoj su morali imati knjižnicu ponajprije zbog potrebe bogoslužja te zbog borbe protiv heretika i neprijatelja Crkve. U knjižnicama se franjevačkih samostana, za razliku od onih dominikanskih, nalaze knjige pretežito vjerskog sadržaja, od liturgijskog do onih potrebnih za pastoralni rad. Kroz srednji vijek i renesansu franjevačke će se knjižnice sve više puniti knjigama iz područja znanosti, filozofije, teologije i književnosti, jer su to područja koja ih sve više zanimaju.¹

Franjevački se samostani na hrvatskom području osnivaju već u trećem desetljeću 13. stoljeća i to u Dubrovniku, Trogiru, Splitu, Puli, Zadru, iz kojih se nakon toga kreću k unutrašnjosti, a krajem stoljeća i u Bosnu. Jedan od značajnijih Franjevačkih samostana u Hrvatskoj nalazi se u Našicama, u kojemu se franjevci nalaze još od 13. stoljeća. Sam samostan postoji od 1321. godine, a izgradili su ga franjevci uz pomoć vjerskog stanovništva. Samostan je poslije obnavljan, jer je prilikom najeзде Turaka uništen, a danas se samostan i crkva Svetog Antuna Padovanskog nalaze na istom mjestu na kojem su i izvorno sagrađeni. Samostani, kao važna središta učenosti, nisu nikada izgubili svoju ulogu čuvara knjiga.² Tako i Franjevački samostan u Našicama u svojoj knjižnici čuva iznimno rijetku i vrijednu građu. S prikupljanjem građe započelo se u 18. stoljeću, kada u samostanu djeluje franjevac Antun Bačić, koji ima veliku ulogu u tome. Fond knjižnice sačinjavaju stare knjige 15. i 16.

¹ Stipčević, Aleksandar. *Socijalna povijest knjige u Hrvata : Knjiga 1 : Srednji vijek : (od prvih početaka do glagoljskog prvotiska 1483. godine)*. Zagreb : Školska knjiga, 2004., str. 36.

² Cvekan, Paškal. *Franjevci u Abinim Našicama*. Našice : Paškal Cvekan, 1981. , str. 22.

stoljeća koje su pretežno religioznog sadržaja, te knjige 17., 18., 19. i 20. stoljeća, među kojima se, osim religioznih knjiga, mogu pronaći i knjige svjetovnog karaktera s temama koje su pisali povjesničari, filozofi, pjesnici, astronomi pa se prema tome mogu pronaći i razne teme iz prirodnih znanosti, astronomije, povijesti umjetnosti i sl.

2. POVIJEST NAŠICA I FRANJEVAČKOG SAMOSTANA U NAŠICAMA

2.1. NAŠICE KROZ POVIJEST

Našice uživaju prednosti i planinskog kraja i plodne nizine, a smješteni su u sredini između istočnog i zapadnog dijela Slavonije. O povijesti Našica pisao je Srećko Majstorović u knjizi *Našice kroz 700 godina*. Povijest Našica može se pratiti kroz srednji vijek, početak novog vijeka, poslije odlaska Turaka te na kraju razvitak modernih Našica.

Posebno je važno razdoblje srednjega vijeka u predtursko i tursko vrijeme. Prvi puta se Našice spominju 1229. godine u listini koju je izdao kralj Andrija II kao potvrdu Marcelu Pakračkom za njegov obiteljski posjed Osuvak. Taj dio gdje se prvi puta spominju Našice glasi: „... (međa imanja) počinje držati granicu s Našicama... pada na našičku rijeku i spušta se do jezera – Bystra.“³ Ovisno od pisara, postojalo je nekoliko naziva za Našice: Nolk, Nolkhe, Negko, Nescha, Nex, Nechtze, Nesicha. Kao prvi gospodar Našica spominje se ban Đula Šikloški, koji je vladao od početka 13. stoljeća pa sve do 1240. godine. On je, u želji da se dodvori templarima koji su u to vrijeme bili moćni crkveni red, sagradio samostan i crkvu svetog Martina u Našicama, a poklonio im je i trgovište Našice s jednim dijelom posjeda. Kako spominje franjevac Paškal Cvekan u knjizi *Franjevci u Abinim Našicama* templari su se u Našicama nastanili između 1221. i 1230., najvjerojatnije 1229. jer je tada Đula ban cijele Slavonije, a papa Grgur IX je 1230. njegovu darovnicu službeno potvrdio.“⁴

Godine 1240. nakon smrti bana Đule našički posjed postaje vlasništvo porodice Aba. Do kraja 13. stoljeća razvija se obrt i trgovina. Templarske Našice zaostaju i stagniraju, dok se Abine Našice sve više razvijaju. Posebno na početku 14. stoljeća, kad započinje vladavina kraljevske kuće Anžuvina s Karlom Robertom na čelu. Tada se templarskom redu sprema ukinuće, a na tome posebno radi francuski kralj Filip Lijepi koji vrši snažan pritisak na papu Klementa V. Godine 1312. templarski red je ukinut.⁵

Templare u Našicama zamjenjuju ivanovci. Godine 1315. spominje se poglavar našičkih ivanovaca Ivan. Ivanovci su imali dva imanja: jedan u Našicama, a drugi uz crkvu sv. Martina u blizini Našica. U Našicama su se zadržali tijekom 14. i 15. stoljeća, sve do prije dolaska Turaka 1532. godine.

³ Majstorović, Srećko. *Našice kroz 700 godina : 1229 – 1929*. Zagreb : Vicepostulatura, 1973., str. 11.

⁴ Cvekan, Paškal. *Franjevci u Abinim Našicama*. Našice : Paškal Cvekan, 1981. , str. 20.

⁵ Ibid, str. 22.

U srednjem vijeku u Našicama je postojao i samostan klarisa, koji je bio sagrađen na brdašcu Klara.

Našice su pod turskom vlašću od 1532. do 1687. godine. Turci su u Našicama uveli svoje zakone i svoju upravu. Jedan od tih zakona je i da se kršćanski svijet mora razlikovati od njih po boji svoje haljine. Turci su nosili haljine zelene i crvene boje. Prva je simbol njihove vjere, a druga simbol radosti. Kršćani su morali biti odjeveni u crno odijelo, u znak njihova robovanja i poniženja. Pod njihovom vladavinom izmijenio se i omjer stanovništva pa je pred kraj njihove vladavine u Našicama bio velik broj muslimana.⁶

Kroz 14. i 15. stoljeće u Našicama se nalaze franjevci, koji su od straha pred Turcima napustili našički samostan 1532. godine. Turci prilikom svoga dolaska ipak nisu srušili samostan i Crkvu, no zato su ih zapalili prilikom svog odlaska 1587. godine. Zalaganjem fra Jerka Lučića samostan je ponovno otvoren 1620. godine i franjevci su se ponovno nastanili u njemu.

U 18. stoljeću, nakon oslobođenja, Našice se počinju brže i slobodnije razvijati, bez obzira na vojnu i komorsku upravu s kojima zajedno sada potpadaju pod vlast Virovitičke županije. Osnivanjem Virovitičke županije i obnavljanjem svih ostalih županija, mnogi su poslovi prešli pod nadležnost županijske skupštine te su svi značajniji problemi vezani za privredni razvoj Našica rješavani upravo na tim skupštinama.

Sredinom 19. stoljeća, točnije 1848. godine, vrijeme je revolucionarnih zbivanja. Osječka tvrđava tako potpada pod vlast Mađara pa su se sjednice županijske skupštine trebale održavati van Osijeka. Sjedište tih skupština postaju Našice, odnosno našički samostan. Isto tako, dolazi i do promjene u upravi dekretom prema kojemu se ukidaju svi feudalni odnosi u Hrvatskoj te obitelj Pejačević postaje vlasnicima površine zemlje od 10 000 jutara oranice, te 20 000 jutara šume, a nakon što su dale dva bana, Našice postaju poznate i van Slavonije. Obitelj je Pejačević također imala veliku ulogu u razvoju Našica u kojima je tada postojao velik broj obrtničkih radnji. Najveći je broj takvih radnji pripadao židovskim obiteljima uz koje su još rasle i ostale trgovine te se povećavao i sam broj trgovačkih posrednika, pa Našice ubrzo postaju i ugledno trgovište.

Sam izgled grada Našice dobivaju gradnjom dvorca i trgom ispred istog 1811. godine. Na spomenutom je trgu djelovao veći broj poslovnih prostorija – banke, ljekarne i slično. Dolaskom Khuena Hedervarya 1883. godine na mjesto bana Hrvatske započinje gušenje nacionalnog pokreta što izaziva revolt građana, posebno u Slavoniji, ali i Našicama, koje kroz

⁶ Majstorović, Srećko. Našice kroz 700 godina : 1229 – 1929. Zagreb : Vicepostulatura, 1973., str. 29.

razna društva kulturnog sadržaja pokušavaju razviti i održati osjećaj nacionalnosti, te se upravo iz tog razloga organiziraju razna društva i organizacije: Dobrovoljno vatrogasno društvo (1888.), Hrvatsko pjevačko društvo Lisinski (1889.), te Učiteljsko društvo kotara Našice koje je zapravo osnovano 1875. godine, ali su mu se pravila zbog nekih poteškoća odobrila tek 1889. godine pa se tek tada moglo pridružiti pokretu hrvatske prosvjete. Početkom 20. stoljeća trgovci i obrtnici opet kreću s razvojem svoje djelatnosti. Novo trgovačko i obrtničko građanstvo pokreće pitanje obrazovanja, što zbog same djece, što zbog nove radne snage koju bi na kraju i zaposlili. Pitanje su obrazovanja počeli rješavati otvaranjem Dvorazredne trgovačke škole 1921. godine, no za spomenutu vrstu obrazovanja nisu bili zainteresirani pripadnici bogatog građanstva, činovnici te intelektualci pa je ta škola sedam godina kasnije zatvorena. Djelomično je razlog tomu bila tradicija srednjeg obrazovanja pa je samo građanstvo Našica ipak bilo više zainteresirano za otvaranje Građanske škole.

Današnji izgled našičkog trga karakterizira park s fontanom, na čijem je mjestu sve do kraja Domovinskog rata stajala spomen-kosturnica palim borcima NOR-a (Narodnog oslobodilačkog rata). U velikom se parku nalaze spomenici Vatroslavu Lisinskom te Dori Pejačević. U samom dvorcu obitelji Pejačević danas se nalaze Zavičajni muzej Našica, gradska knjižnica i čitaonica Našice, Mali likovni salon te bogata zbirke keramike Kolonija keramike Hinko Juhn. U podrumu se dvorca nalaze prostorije HKUD-a Vatroslav Lisinski te Gradske limene glazbe. U ljetnom je dvorcu Pejačevića 1954. otvorena našička gimnazija i tu su se nalazile učionice Srednjoškolskog centra sve do 1978. godine kada je izgrađena nova zgrada Centra za odgoj i usmjereno obrazovanje A. Cesarec, što je danas Srednja škola Isidora Kršnjavoga. U istom se dvorcu danas nalaze prostorije radio-stanice i radio kluba Našice te Društvo Naša djeca.

2.2. FRANJEVCI I NAŠIČKI FRANJEVAČKI SAMOSTAN

Franjevci u hrvatske krajeve dolaze ubrzo nakon osnutka reda 1209. godine. Prema Hrvatskoj enciklopediji *Provincia Sclavoniae* sa sjedištem u Splitu ili Zadru spominje se 1232. godine. Njoj su pripadali su svi samostani od Istre do Drima i od mora do Drave. *Provincia Sclavoniae* poslije se nazivala *Provincia Dalmatia*. Postojala je i ugarska provincija, *Provincia Hungariae*, kojoj su pripadali samostani u donjoj Slavoniji i Srijemu.⁷

⁷ Franjevci. Hrvatska enciklopedija. URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=20487> (18.3.2017.)

Franjevci su u Našicama gotovo od samih početaka. O franjevačkoj crkvi sv. Antuna Padovanskog sa samostanom u Našicama pisao je Ratko Ivanušec. U drugoj polovici 13. stoljeća dio posjeda srednjovjekovnih Našica prelazi u ruke ugarske velikaške obitelji Aba te je izgradnju crkve i samostana u Našicama potrebno je promatrati u tome vremenskom i političkom kontekstu. U srednjovjekovnim povijesnim izvorima nema točnih podataka kada franjevci dolaze u Abine Našice. Za bližu dataciju izgradnje samostana potrebno je razmotriti kontekst izgradnje druga dva franjevačka samostana u blizini Našica: Virovitici i Požegi. Samostan u Virovitici izgrađen je 1279., a u Požegi 1285. godine. Stoga je u razdoblju od 1279.-1285. najvjerojatnije izgrađen i samostan u Našicama. Sagrađili su ga franjevci uz pomoć ondašnjeg vjerskog stanovništva. Prilikom pobune protiv Turaka franjevci su morali napustiti samostan, a nakon 24 godine vraćaju se te 1620. godine započinje duhovna obnova vjerskog života i materijalna obnova crkve i samostana. Velikim zalaganjem i odricanjem fra Jerka Lučića franjevački samostan u Našicama obnavlja se u razdoblju 1620.-1632.⁸ Fra Lučić je dugo godina djelovao u Našicama kao gvardijan, propovjednik i učitelj. U kratkom roku našički samostan je osposobio za boravak franjevac, jer već 1623. u njemu živi 13 franjevac. Prilikom posjeta našičkom samostanu 1660. godine, o. Petar Nikolić, generalni vikar Zagrebačke biskupije, zapisao je kako u samostanu boravi trideset franjevac. U jednom zapisu iz 1771. godine stoji da ih tamo boravi trideset i sedam. Iz svega se može zaključiti da se brojka kreće oko trideset, pri čemu se u nju ubrajaju i klerici i školarci.⁹

Nakon spaljivanja Crkve 1683. godine ista je velikom brigom obnovljena od strane velečasnog oca Marka Bulajića, a tako prigodno obnovljenu, staru gotičku crkvu, svečano je posvetio, u čast Sv. Antuna Padovanskog, 14. rujna 1707. zagrebački biskup Martin Brajković.¹⁰ Poslije oslobođenja Slavonije, tamošnji su samostani bili u istoj provinciji kao i oni bosanski pa su se tako ovdje održavali i kapituli. U samim Našicama održana su dva: jedan 1705., te drugi 1708. godine. Sredinom 18. stoljeća, točnije 1757. godine, nakon odvajanja slavonskih samostana od bosanskih, osniva se Provincija sv. Ivana Kapistrana sa sjedištem u Našicama, koja je obuhvaćala još i samostane u Požegi te Cerniku. Godine 1787., povodom dokinuća samostana u Slavonskom Brodu, jedan dio tamošnje knjižnice seli u Našice.

⁸ Ivanušec, Ratko. Franjevačka crkva sv. Antuna Padovanskog sa samostanom u Našicama. Našice : Franjevački samostan u Našicama : Zavičajni muzej Našice, 2010., str. 13.

⁹ Waller, Josip. Franjevci u Našicama kroz povijest. // Knjižnica franjevačkog samostana Našice : zbornik. Našice : Franjevački samostan Našice, 1988. , str. 29.

¹⁰ Ibid., str 31.

Godine 1759. na županijskoj je skupštini usvojena kraljevska naredba da se broj franjevačkih župa smanji. Nakon što se broj istih smanjio, zemaljski gospodar, grof Sečenji, je 1785. godine našičku crkvu proglasio župnom, a četiri godine kasnije kraljevskim dekretom ista postaje javnim sakralnim objektom. Ukinute su i sve samostanske škole, osim za potrebe franjevaca koji su se i dalje bavili prosvjetnom djelatnošću o čemu svjedoči i činjenica da su službu rektora vršili gvardijani sve do 1870.

Duhovnoj obnovi naroda našičkog kraja pomogao je i rad franjevaca na širenju prosvjete. Godine 1594. dobivaju dopuštenje da u samostanima mogu podučavati djecu, a sredinom 17. st. u Našicama i u Velikoj u franjevačkim samostanima postoje škole u rangu gimnazije. U toj su školi i svjetovni đaci dobivali osnovnu naobrazbu.¹¹ Zabilježeno je oko pedeset učenika, što svjetovnih, što onih koji su se školovali za redovnike. 1708. godine u Našicama se osniva gramatička škola, koju su trebali polaziti svi redovnički pripadnici iz Slavonije i Bosne. U gramatičku su se školu, koju moraju završiti svi redovnički pripadnici, primali mladići od 12-14 godina. Godine 1725. u našičkom se samostanu otvorio i studij filozofije. Bogat fond knjiga, obnova i nadogradnja samostana 1712. godine, stvorili su uvjete za rad filozofskog učilišta koje je djelovalo na tom području 35 godina da bi se nakon toga našička filozofija preselila u Osijek. Kako se prosvjetna djelatnost nastavljala širiti, Marija Terezija (1740.-1763.) donijela je odredbu da će se sve daljnje škole osnivati pod nadzorom državne uprave.¹² U Našicama je prvi prosvjetni radnik bio Antun Janković. Ipak, u nedostatku prosvjetnog kadra, nastavu su i dalje nastavili voditi franjevci. Tijekom 18. stoljeća u samostanu u Našicama boravili su mnogi ugledni franjevci, kao što su Marko Bulajić, Antun Bačić, Marijan Lanosović, Filip Matković i dr., koji su pridonosili društvenom, kulturnom i obrazovnom razvoju Našica.

Franjevački samostan tijekom 19. stoljeća osniva razna religiozna bratstva i organizacije pa tako od 1884. godine s radom počinje Treći red sv. Franje, a nakon toga se osniva Marijina kongregacija i Katolička akcija, koje osim svoje vjerske djelatnosti obavljaju i kulturnu jer okupljaju veliki broj mladih ljudi.¹³

U 20. se stoljeću mijenja uloga Franjevačkog samostana koji je sve do tada bio zadužen za mnoga društvena i kulturna događanja te prosvjetu, da bi se sad počeo baviti isključivo vjerskim pitanjima. No ipak, njegova je uloga i dalje bila prisutna u mnogim odborima, posebno školskim jer su i dalje novčano potpomagali odlične, ali siromašne učenike. Nakon

¹¹ Majstorović, Srećko. Našice kroz 700 godina : 1229 – 1929. Zagreb : Vicepostulatura, 1973., str. 34.

¹² Cvekan, Paškal. Franjevci u Abinim Našicama. Našice : Paškal Cvekan, 1981., str. 151.

¹³ Waller, Josip. Franjevci u Našicama kroz povijest. // Knjižnica franjevačkog samostana Našice : zbornik. Našice : Franjevački samostan Našice, 1988., str. 31.

Prvog svjetskog rata, s obnavljanjem su počela katolička društva, rad na katoličkom tisku, te su se otvorila radna mjesta za vjeroučitelje u školama čiju su dužnost izvršavali franjevci. Također se obnavljaju bratstva i organizacije, te se uz pomoć mještana Našica, 1925. godine na toranj crkve postavljaju zvona. Nakon što je 1929. godine uvedena šestosiječanjska diktatura, položaj se franjevac znatno pogoršao, kao uostalom i sam položaj građanstva koji je brinuo o demokratskom društvenom i političkom životu.¹⁴ Šestosiječanjska diktatura trajala je od 6.1.1929. do 3.9. 1931.godine, a označava razdoblje samovlade kralja Aleksandra I. Karađorđevića.¹⁵

O povijesnim okolnostima življenja našičkih franjevac može se saznati iz *Zapisnika franjevačkog samostana u Našicama*, koji se čuva u Arhivu franjevačkog samostana u tri sveska. Sačuvani samostanski zapisi otkrivaju događaje unutar samostana, događaje u mjestu i bližoj okolini, no tek od 18. st. U *Zapisniku* se mogu naći imena mnogih franjevac koji su radili na obnovi crkve i samostana, te je crkva potkraj 18. stoljeća postigla zavidnu razinu uređenja prostora te stekla karakteristike koje ju određuju sve do danas, ubrajajući je u najljepše primjere sjevernohrvatskih barokiziranih sakralnih interijera.

¹⁴ Zapisnik franjevačkog samostana u Našicama : knjiga I (1739. – 1787.). Slavonski brod : Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje ; Našice : Zavičajni muzej ; Franjevački samostan Sv. Antuna Padovanskog : Grad Našice ; Zagreb : Hrvatski institut za povijest, 2010., str. 32.

¹⁵ Šestosiječanjska diktatura. Hrvatska enciklopedija . URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=59482> (4.5.2017.)

3. GRAĐA KNJIŽNICE FRANJEVAČKOG SAMOSTANA U NAŠICAMA

3.1. RAZVOJ FRANJEVAČKE KNJIŽNICE U NAŠICAMA

Prikupljanje knjiga u samostanskoj knjižnici u Našicama započelo je u 18. stoljeću. O tome je pisala Renata Bošnjaković koja napominje da je „sređivanje fonda započelo 1982. godine kada su popisane sve knjige.“¹⁶ Podaci o knjigama prije 18. stoljeća nisu poznati, no budući da je u Našicama djelovala Franjevačka gramatička provincija Bosne Srebrene samostan je morao imati knjige koje su bile potrebne nastavnicima franjevačkih škola. Po tome se može pretpostaviti da već tada u našičkom samostanu postoji određeni knjižni fond. U 18. stoljeću u našičkom samostanu djelovala su srednjoškolska i visokoškolska učilišta te je nametnuta potreba stvaranja određenog knjižnog fonda. Ta potreba potaknula je organiziranje i uređenje našičke samostanske knjižnice. O povijesti knjižnice franjevačkog samostana u Našicama, osim Renate Bošnjaković, opširno je pisao i Vatroslav Frkin u zborniku posvećenom knjižnici Franjevačkog samostana Našice, tiskanom 1988. godine. Frkin navodi da "iako povijest franjevaca u Našicama datira sve od 13. stoljeća, kontinuitet se mjesnih poglavara našičkog samostana može pratiti od 1666. godine, otkada vjerojatno i postoji samostanska knjižnica.“¹⁷ Najstariji zapis o postojanju samostanske knjižnice nalazi se na djelu Ivana Docaeusa, iz 1561. godine pod nazivom *Homiliae seu Eunarrationes in evangelia Dominicalia totius anni necnon et festa occurrentia*. Na naslovnoj stranici nalazi se rukopisni zapis *Sum ad usum conventus. S. Antonii Nassicay. Mutuatus M.V.P. Nicolao Nassicensi parrocho in Valpovo p(ro) anno 1694. Januarii. die 14.69.*¹⁸ Prema tome može se zaključiti da je tada postojala knjižnica, no i to da je u njoj postoji nekakav oblik posudbe, a prema tome i prostor za pohranu knjiga. U knjižnicama se franjevačkih samostana, za razliku od onih dominikanskih, nalaze knjige pretežito vjerskog sadržaja, od liturgijskog do onih potrebnih za pastoralni rad. Kroz srednji vijek i renesansu, franjevci će se sve više bave znanošću, filozofijom, teologijom i književnošću.¹⁹

¹⁶ Bošnjaković, Renata. Antun Bačić i razvoj našičke franjevačke knjižnice u 18. stoljeću. // Zbornik radova o Antunu Bačiću : radovi znanstvenog skupa održanog 14. i 15. travnja 2010. u Slavonskom Brodu i Našicama. Slavonski Brod : Našice : Hrvatski institut za povijest - Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod ; Zavičajni muzej Našice, Franjevački samostan sv. Antuna Padovanskog u Našicama, Franjevački samostan Presvetog Trojstva u Slavonskom Brodu, 2013. , str. 204.

¹⁷ Frkin, Vatroslav. Povijest knjižnice franjevačkog samostana u Našicama. // Knjižnica franjevačkog samostana Našice : zbornik. Našice : Franjevački samostan Našice, 1988., str. 35.

¹⁸ Prijevod s latinskoga glasi: *Za korištenje zajednici. Sv. Antun Našice. Posudio M.V.P. Nikola našički župnik u Valpovu u siječnju godine 1694. dana 14.69.*

¹⁹ Stipčević, Aleksandar. Socijalna povijest knjige u Hrvata : Knjiga 1 : Srednji vijek : (od prvih početaka do

U izgradnji knjižnog fonda samostanske knjižnice veliku ulogu ima fra Antun Bačić, za kojega Robert Skenderović kaže da je „jedan od najznačajnijih slavonskih pisaca nabožne literature iz razdoblja 18. st.“²⁰ On je tijekom svoga boravka u Našicama započeo sa sustavnim prikupljanjem knjižnog fonda, a najveći je broj knjiga prikupio tijekom 1748. i 1749. kada je bio našički gvardijan. O tome svjedoči natpis koja imaju mnoga djela ispisana rukom na prvoj stranici, a glasi: *Fr. Antonius Bachich pro Conventu s. Antonii Nasiczarum.*²¹ Najveći broj knjiga koje je prikupio tiskano je u 16. stoljeću, a popis iz 1775. sadrži 539 svezaka.

Neke knjige u knjižnicu našičkog franjevačkog samostana donio je i Marijan Lanosović iz broskog samostana koji je ukinut 1787. godine. Vatroslav Frkin napominje da „tadašnji našički gvardijan o. Marijan Lanosović bilježi da je donio 26. studenog 1787. iz Broda sve one knjige koje drugi nisu uzeli.“²²

I u drugoj polovici 18. stoljeća nastavlja se s izgradnjom knjižnog fonda, a uz knjige Antuna Bačića na knjigama se pronalaze i ex librisi drugih franjevaca čije su knjige pripale samostanskoj knjižnici.

Kako je rastao broj tiskanih knjiga, tako je rasla i potreba za izradom bibliografija. Tinka Katić smatra da „evidencija, odnosno izrada bibliografskog popisa starih knjiga preduvjet je za pristup znanju sadržanog u tim knjigama.“²³ Ona također navodi da se bibliografijom nadalje utvrđuju bibliografski postupci, odnosno, prikupljanje, vrednovanje, odabir, sadržajna analiza i opis, kao i predmet bavljenja, što su obično tiskane bibliografske jedinice te njihova namjena koja daje samu obavijest o literaturi te služi kao pomagalo za stručni rad.²⁴ Što se tiče izradbe bibliografija knjižne građe pohranjene u samostanskim knjižnicama postoji nekoliko sastavljenih bibliografija knjiga franjevačkih samostana, to je knjiga pod nazivom *Bibliografije knjiga hrvatskih autora u knjižnicama Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila*

glagoljskog prvotiska 1483. godine). Zagreb : Školska knjiga, 2004., str. 36.

²⁰ Skenderović, Josip. Život i put fra Antuna Bačića. // Zbornik radova o Antunu Bačiću : radovi znanstvenog skupa održanog 14. i 15. travnja 2010. u Slavonskom Brodu i Našicama. Slavonski Brod : Našice : Hrvatski institut za povijest - Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod ; Zavičajni muzej Našice, Franjevački samostan sv. Antuna Padovanskog u Našicama, Franjevački samostan Presvetog Trojstva u Slavonskom Brodu, 2013., str. 145.

²¹ Prijevod s latinskoga glasi: *Fr. Antun Bačić za zajednicu Sv. Antun Našice.*

²² Frkin, Vatroslav. Povijest knjižnice franjevačkog samostana u Našicama. // Knjižnica franjevačkog samostana Našice : zbornik. Našice : Franjevački samostan Našice, 1988., str. 36.

²³ Katić, Tinka. Stara knjiga : bibliografska organizacija informacija. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2007., str. 1.

²⁴ Ibid., str. 52.

i Metoda 1495.-1850. Vatroslava Frkina i Miljenka Holzleitnera,²⁵ a pregled bibliografija koje se odnose na samostanske knjižnice daju i Josip Bratulić i Stjepan Damjanović u predgovoru već spomenute bibliografije autora V. Frkina i M. Holzleitnera. *Grada za hrvatsku retrospektivnu bibliografiju knjiga 1835-1940.* također sadrži podatke o građi koja se čuva u samostanskim knjižnicama.

Prema Renati Bošnjaković i Marini Vinaj „rješenjem *Regionalnog zavoda za zaštitu kulture Osijek* od 5. listopada 1982. knjižnica je proglašena spomenikom kulture.“²⁶ Tomu je prethodio popis knjiga koji je napravio Vatroslav Frkin 1982. godine. Također, Frkin je sa pomoćnicima radio na katalogizaciji knjižnice. Katalog koji su izradili je mjesni, abecedni, stručni i predmetni.

Unutar knjižnice nalazi se i samostanski i župni arhiv. Do sada je bio sređen samo glazbeni arhiv, a na sređivanju arhivske građe radile su djelatnice Hrvatske narodne knjižnice i čitaonice Našice mr. sc. Blaža Pavlović Radmanović, ravnateljica Knjižnice, Katarina Lulić i Dora Dvoržak, diplomirane informatologinje te Mato Batorović, ravnatelj Muzeja grada Iloka, u mirovini, vanjski suradnik za uređivanje knjižnica i arhiva u samostanima Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda, uz pomoć Ante Boljkovca, dobrovoljnog suradnika Franjevačkog samostana Našice. Župni arhiv sadrži matice krštenih, vjenčanih, umrlih, popise prvopričesnika i krizmanika, oglasne knjige i knjige ženidbenih navještaja i dr., dok samostanski arhiv sadrži okružnice biskupa, franjevačkih poglavara, vladara, rukopisne radnje od početka 18. st. do naših dana, propovijedi, samostanske kronike, knjige samostanskih računa, građu o fra Euzebiju Fermendžinu (1845. – 1897., koji je umro u Našicama) i ostalim franjevcima koji su djelovali u Našicama.²⁷

3.2. GRAĐA FRANJEVAČKE KNJIŽNICE U NAŠICAMA

Sređivanje je fonda knjižnice započelo 1982. godine te su popisane sve knjige, a nakon njihove katalogizacije, knjižnica je za javnost otvorena 25. travnja 1987. godine. Izrađen popis knjiga iz te godine navodi kako „u knjižnici postoji 6 514 knjiga, no danas je

²⁵ Kapitalna bibliografija franjevačkih knjižnica. Zvonik. URL: <http://www.zvonik.rs/arhiva/171/okonas.html> (19.3.2017.)

²⁶ Bošnjaković, Renata. Vinaj, Marina. Knjige 16. i 17. stoljeća iz knjižnice Franjevačkog samostana Našice : katalog izložbe. Osijek : Našice : Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek : Zavičajni muzej Našice, 2008., str. 5.

²⁷ Batorović, Mato. Radmanović, Blaža. Arhiv Franjevačkog samostana u Našicama. URL: http://www.knjiznicarstvo.com.hr/wp-content/uploads/2013/06/219_Batorovic_Pavlovic-Radmanovic_2013_1.pdf (18.3.2017.)

njihov broj mnogo veći zbog sustavnog prikupljanja građe tijekom preostalih godina.“²⁸ Knjižnica posjeduje izuzetno vrijednu i rijetku građu, a njezin knjižni fond može se podijeliti u nekoliko razdoblja: inkunabule, knjige 16. stoljeća, knjige 17. stoljeća, zatim knjige 18. i 19. stoljeća, knjige 20. stoljeća te glazbeni fond. O fondu knjižnice pisano je u zborniku *Knjižnica franjevačkog samostana Našice*.

Inkunabule su tiskopisi objelodanjeni u prvim desetljećima nakon Gutenbergova otkrića, do kraja 1500. godine. Knjižnica našičkog samostana posjeduje ih 10, a samo Zagreb i Varaždin u Sjevernoj Hrvatskoj imaju veći broj inkunabula od Našica. Osim toga, Frkin navodi da njih tri nisu pronađene više nigdje u Hrvatskoj.²⁹ Inkunabule su vjerskog sadržaja, a pisane su latinskim jezikom.

U vrijednu i rijetku građu pripadaju i knjige iz 16. stoljeća. Ove se knjige mogu podijeliti u dvije skupine, crkvene i svjetovne, a sveukupno ima 79 djela iz toga stoljeća. Samo 7 knjiga iz 16. st. su svjetovnog karaktera, a sve ostale knjige imaju religiozni sadržaj. Knjižnica posjeduje nekoliko Biblija te oko 30 djela propovjedničkog sadržaja. Zastupljena su djela franjevačkih pisaca Pelbartusa iz Temišvara i Ivana Duns Scota. Frkin napominje da su „djela 16. stoljeća pisana ne samo latinskim nego i talijanskim i njemačkim jezikom.“³⁰ Djela svjetovnog karaktera pisali su filozofi, povjesničari, pjesnici, astronomi te se prema tome mogu pronaći i raznovrsne teme. Renata Bošnjaković i Marina Vinaj su u katalogu *Knjige 16. i 17. stoljeća iz knjižnice Franjevačkog samostana Našice*³¹ popisale dvadeset i sedam jedinica iz 16. stoljeća, koje, uz inkunabule, predstavljaju najstarije tiskopise tog samostana.

Od 340 djela koliko ih ima iz 17. stoljeća, u knjižnici je sačuvano 9 djela hrvatskih autora (Jakov Mikalja, Ivan Ančić, Matej Divković, Mijo Radnić, Juraj Habledić, Vital Andrijašević, Nikola Ogramić, Ivan Bandulavić), a ostala su djela na latinskom, talijanskom i njemačkom jeziku. Djela hrvatskih autora mogu se podijeliti na rječnike, biografije papa, propovijedi, priručnike o vjeri, katekizme. Zastupljene su vrlo raznolike teme i autori, nalazimo „razna teološka djela, časoslove, ali i knjige crkvenih popijevki.“³² U naslovima svjetovnog sadržaja zastupljena su djela iz „prirodnih znanosti ,poput fizike i medicine,

²⁸ Bošnjaković, Renata. Antun Bačić i razvoj našičke franjevačke knjižnice u 18. stoljeću. // Zbornik radova o Antunu Bačiću : radovi znanstvenog skupa održanog 14. i 15. travnja 2010. u Slavonskom Brodu i Našicama. Slavonski Brod : Našice : Hrvatski institut za povijest - Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod ; Zavičajni muzej Našice, Franjevački samostan sv. Antuna Padovanskog u Našicama, Franjevački samostan Presvetog Trojstva u Slavonskom Brodu, 2013. , str. 221.

²⁹ Frkin, Vatroslav. Povijest knjižnice franjevačkog samostana u Našicama. // Knjižnica franjevačkog samostana Našice : zbornik. Našice : Franjevački samostan Našice, 1988., str. 38.

³⁰ Ibid., str. 41.

³¹ Bošnjaković, Renata. Vinaj, Marina. Knjige 16. i 17. stoljeća iz knjižnice Franjevačkog samostana Našice : katalog izložbe. Osijek : Našice : Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek : Zavičajni muzej Našice, 2008.

³² Ibid., str. 7

kalendara, djela iz povijesti umjetnosti, putopisa i dr.³³ Frkin ističe da je „Osam tih djela hrvatskih autora tiskano u Italiji, a Habdulićev *Dictionar* u Grazu.“³⁴ Izuzev ovih devet knjiga hrvatskih autora, osamnaest ih je još popisala i Renata Bošnjaković u već spomenutom katalogu. Tamo se tako, osim hrvatskih autora, mogu pronaći i djela talijanskih te njemačkih pisaca. Osim spomenutih, Bošnjaković je također popisala jedan brevijar (*Breviarum Romanum*) iz 1688. godine, te gradual (*Graduale Romanum de tempore et sanctis*) iz 1690. godine. Prema tom popisu i opisu, knjige se 17. stoljeća po izgledom ne razlikuju previše od onih iz 16. stoljeća.

O djelima pisaca 18. stoljeća u knjižnici našičkog samostana pisao je Franjo Jurinec koji navodi da „knjižni fond 18. stoljeća u samostanskoj knjižnici svjedoči također za znanstvene potrebe, rekli bismo - pokazuje glad za knjigom – koja se nabavlja u različitim evropskim centrima tiskarstva i u poznatim sveučilišnim gradovima.“³⁵ Osamnaesto je stoljeće bilo obilježeno otvaranjem mnogih škola, te općenito kulturnim i prosvjetnim napretkom pa se sukladno time bude znanstveno i književno stvaralaštvo. Djela iz ovoga stoljeća također su podijeljena u dvije skupine: rara (rijetka, posebno vrijedna građa) i ostale knjige. Prema tematskoj podjeli knjige su podijeljene u sljedeće grupe: religiozne (biblije, teološki klasici, katekizmi), filozofske, leksičke (rječnici), gospodarske, zemljopisne. Knjige su pisane na latinskom jeziku, hrvatskom i njemačkom. Od hrvatskih autora, čija djela obogaćuju samostanski knjižnicu, treba izdvojiti: Antuna Kanižlića, banovca, Filipovića, Knezovića, Kačića-Miošića, Muliha i dr. U ovome su razdoblju živjeli i djelovali kao svećenici, gvardijani i kroničari Antun Bačić i Marijan Lanosović.

Od najznačajnijih knjiga 19. stoljeća koje se mogu pronaći u ovoj knjižnici, kako navodi Leopoldina Kranjčev, vrlo su vrijedna neka izdanja Biblije, od kojih se svakako izdvaja prijevod Petra Katančića, tiskan u Budimu 1831. godine. Ona napominje da „od crkvenih autora treba još spomenuti Kaju Agjića, Marijana Jaića i Euzebija Fermendžina.“³⁶ Iz ovoga razdoblja nekoliko je velikih imena iz jezikoslovnog područja, od kojih svakako treba izdvojiti Joakima Stullija i njegovo djelo *Lexicon latino – italico – illyricum*, zatim Bogoslava Šuleka, Adolfa Vebera Tkalčevića, Josipa Drobnića. Osim jezikoslovnih djela,

³³ Ibid., str. 7.

³⁴ Frkin, Vatroslav. Povijest knjižnice franjevačkog samostana u Našicama. // Knjižnica franjevačkog samostana Našice : zbornik. Našice : Franjevački samostan Našice, 1988., str. 41.

³⁵ Jurinec, Franjo. Djela pisaca 18. stoljeća u knjižnici franjevačkog samostana u Našicama. // Knjižnica. Franjevačkog samostana Našice: zbornik. Našice : Franjevački samostan Našice, 1988., str. 46.

³⁶ Kranjčev, Leopoldina. Franjevačka knjižnica u Našicama, knjižni fond 19. stoljeća. // Knjižnica. Franjevačkog samostana Našice: zbornik. Našice : Franjevački samostan Našice, 1988., str. 53.

zastupljena su još djela književnog, pravnog, povijesnog, zemljopisnog i prirodoslovnog karaktera pisana na hrvatskom, njemačkom, mađarskom, latinskom i talijanskom jeziku.

Zbirka knjiga 20. stoljeća donosi nekoliko najznačajnijih bibliografskih jedinica u fondu samostanske knjižnice. Na prvom mjestu to je prijevod Biblije iz 1907. godine, kojeg je prema Vulgati preveo i protumačio Josip Stadler, nadbiskup vrhbosanski. Također se mogu pronaći prijevodi psalama Petra Vlašića, Ivana Štambuka, Emila Orozovića i tako dalje. S obzirom na to da se velika pažnja posvećivala pedagogiji, odgoju i obrazovanju postoji veći broj jedinica tog karaktera, što knjiga, što časopisa i novina. Zapravo je knjižni fond tog stoljeća uvelike sličan fondovima ostalih knjižnica. Mogu se naći djela najznačajnijih autora toga vremena, biblioteka *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, referentna literatura i slično. Antun Tomljanović navodi još neke Našičane čija su djela sačuvana u knjižnici, kao što su Isidor Kršnjavi, Srećko Majstorović, ali navodi i da „ima još stvaralaca koji su na ovaj ili onaj način vezani uz Našice, bilo da žive i rade u Našicama ili su samo kraće ili duže vrijeme boravili u njima i njihova bi djela trebala naći svoje mjesto u Knjižnici franjevačkog samostana.“³⁷

Glazbenu zbirku knjižnice franjevačkog samostana u Našicama opisao je Sebastijan Golenić. On ističe da „prema popisu kojega su ostavili pokojni profesor Ladislav Šaban i magistar Zdravko Blažeković u ožujku 1982. godine, u samostanu postoji 17 kutija muzikalija, koja obuhvaćaju oko 200 autora, što skladatelja, što pisaca glazbenih priručnika.“³⁸ Te knjige predstavljaju bogati kontinuitet glazbenog života samostana u Našicama. Najstariji priručnik datira iz 17. stoljeća, točnije 1657. godine. Većina spomenutih priručnika ima veliku didaktičku vrijednost jer se temelje na varijantama takozvane *Gvidonske ruke*, koja je u srednjem vijeku bila osnova za uvod u svijet glazbe. Novije je doba većinom zastupljeno pjesmaricama (Vjenceslav Novak) ili starohrvatskim crkvenim popijevkama.

³⁷ Tomljanović, Antun. Knjižni fond 20. Stoljeća u knjižnici Franjevačkog samostana u Našicama. // Knjižnica franjevačkog samostana Našice : zbornik. Našice : Franjevački samostan Našice, 1988., str. 60.

³⁸ Golenić, Sebastijan. Glazbeni fundus knjižnice franjevačkog samostana u Našicama. // Knjižnica franjevačkog samostana Našice : zbornik. Našice : Franjevački samostan Našice, 1988. str. 62.

4. INKUNABULE U KNJIŽNICI FRANJEVAČKOG SAMOSTANA U NAŠICAMA

4.1. POČECI TISKARSTVA I INKUNABULE

Počeci tiskarstva vežu se uz ksilografske (drvorezne) knjige. Stipčević napominje da „nekako u isto vrijeme kada papir ulazi u opću upotrebu počinju se u Evropi tiskati s pomoću ksilografije (drvoreza) najprije samo slike svetaca, a onda i slike s tekstom.“³⁹ Spomenuta tehnika u Europi se pojavila krajem 14. stoljeća, a knjige tiskane tom tehnikom imale su vrlo mali broj stranica. Glavni razlozi što ta tehnika nije bila pogodna su „mukotrpano i dugo urezivanje u drvo, posebice tegobno kad je trebalo tiskati neki duži tekst, nemogućnost da se drvenom pločom dobije veći broj kvalitetnih istisaka zbog njezinog brzog habanja.“⁴⁰ Novo, drugačije rješenje tiskanja pronašao je Johannes Gutenberg, koji je izumio tiskarski stroj. Dražen Budiša u knjizi *Počeci tiskarstva u evropskih naroda* daje općeniti pregled tiskarstva s osvrtom na život Johannesa Gutenberga: „Misli se da je rođen u Mainzu između 1394. i 1399. godine. Oko godine 1440. boravi u Strasburgu kao politički izgnanik. Tamo je, čini se, ostao do 1448. godine. U Strasburgu se bavio brušenjem dragog kamenja i proizvodnjom ogledala, a prema nekim sačuvanim dokumentima, čini se da je već tada posjedovao tiskarski uređaj. Vrativši se u Mainz, posuđuje od Johanna Fusta novac i utemeljuje tiskaru. God. 1455. Gutenberg dovršava svoj prvi tipografski rad, Bibliju od 42 retka, pionirsko remek-djelo tiskarskog umijeća. Otisnuta je s 290 različitih tipografskih znakova na 1282 stranice folio formata u nakladi od 100 do 200 primjeraka. Do danas je sačuvano četrdesetak primjeraka ove knjige, uključujući i fragmente.“⁴¹ Kako bi se u cijelosti mogao izvesti proces tiskanja, Gutenbergu se pripisuje više izuma, od kojih je najvažniji pronalazak samog principa tiskanja pomičnim slovima. Stanislav Škrbec ističe da „tisak pomičnim slovima omogućuje slaganje teksta slovo po slovo, preslagivanje i razlaganje slova radi njihova ugrađivanja u daljnje riječi i tekst, nakon što su u prethodno složenoj formaciji otisnuta, za razliku od izrezbarenih slova koja su nakon otiskivanja neupotrebljiva.“⁴² Lijevanje sova je drugi postupak koji se pripisuje Gutenbergu, jer se pomično slovo lijevano

³⁹ Stipčević, Aleksandar. *Povijest knjige*. Zagreb : Matica Hrvatska, 1985., str. 263.

⁴⁰ Ibid., str. 264.

⁴¹ Budiša, Dražen. *Počeci tiskarstva u evropskih naroda*. Zagreb : Kršćanska sadašnjost : Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1984., str. 3.-4.

⁴² Škrbec, Stanislav. *Riječka zvijezda Gutenbergove galaksije : tiskarstvo Rijeke i hrvatske glagoljske tiskare*. Rijeka : Tiskara Rijeka, 1955., str. 39.

od olovne legure moglo se koristiti za svaku daljnju riječ onoliko puta dok se ne istroši od pritiskanja, a onda se od njega može opet lijevati novo.

Europa je Gutenbergov izum spremno prihvatila te se tiskarstvo počelo širiti. U Njemačkoj se otvaraju tiskare u Strassburgu, Kölnu, Nürnbergu, Ulmu, Lübecku, Leipzigu i u nizu drugih gradova. Prvi tiskar koji je ušao u povijest jer se prvi upustio u tiskanje knjige na narodnom njemačkom jeziku je Johannes Mentelin iz Strassburga.

U Italiji je prvi tiskarski stroj proradio 1465. godine u benediktinskom samostanu u mjestu Subiacu u blizini Rima, a za to su bili zaslužni Arnold Pannartz i Conrad Sweynheim. Tamo su tiskali 4 knjige, a nakon toga sele u Rim gdje tiskaju još 48 knjiga. Tiskare se osnivaju i u Bologni, Folignu, Trevi, Parmi i mnogim drugim gradovima diljem Italije. No, najveću slavu u tiskanju knjiga postigla je Venecija, u kojoj je prva tiskara proradila 1469. godine. Do kraja 15. stoljeća u Veneciji je radilo preko 150 tiskarskih radionica i tiskano oko 4000 knjiga.

U Francusku je tiskarstvo stiglo 1470. godine, a osim u Parizu tiskare se otvaraju i u Lyonu, koji će po proizvodnji knjiga biti odmah iz Venecije i Francuske, te u još četrdesetak gradova. Knjige se tiskaju i u Španjolskoj, Engleskoj, Češkoj, Poljskoj, a i Južni Slaveni su počeli tiskati knjige prije kraja 15. stoljeća. Prva je tiskana knjiga na hrvatskom jeziku *Misal po zakonu rimskoga dvora* iz 1483. godine. Knjiga je tiskana u malome mjestu Kosinju u Lici. U Senju se nalazila druga tiskara glagoljskih knjiga, gdje su tiskane dvije knjige: drugo izdanje *Misala* i *Sprovid općena*. Još jedna značajna tiskara u Hrvatskoj je i ona u Rijeci, koju je osnovao modruški biskup Šimun Begna - Kožičić.

Do kraja 15. stoljeća tiskarstvo se proširilo cijelom Europom i tiskarske radionice osnovane su u svim značajnim kulturnim središtima Europe. Prema Škrlecu tiskarstvo je „danas jedna od najmoćnijih industrija svijeta koja svoju sposobnost umnožavanja tekstova, slika i drugih vizualnih znakova u praktički neograničenom broju primjeraka, svoj nastanak i streloviti razvoj duguje najviše epohalnim izumima koji su se dogodili još u davna vremena: izumu tiskanja pomičnim slovima prije pet i pol stoljeća te izumu samoga pisma prije više tisuća godina.“⁴³

Prve tiskane knjige zovu se inkunabule. Sama riječ inkunabula potječe od latinske riječi *incunabula*, *-orum*, što znači *što leži u kolijevci, početak nečega*. Stipčević ističe da „za označivanje najstarijih knjiga postoje, osim toga, u raznih naroda i drugi nazivi, Nijemci osim

⁴³ Škrbec, Stanislav. Riječka zvijezda Gutenbergove galaksije : tiskarstvo Rijeke i hrvatske glagoljske tiskare. Rijeka : Tiskara Rijeka, 1955., str. 3.

riječi *Inkunabel* upotrebljavaju i svoju riječ *Wiegendruck*, a Englezi ih jednostavno nazivaju *early printed book*.⁴⁴ U hrvatskom jeziku osim naziva inkunabula koristi se i naziv prvotisak. Naziv inkunabula za najstarije tiskane knjige prvi je upotrijebio Nijemac Bernard von Mallinckrodt u svome spisu *De orto et progressu artis typographicae*. Francuski jezuit Philippe Labbé je pak 1653. godine preuzeo taj izraz u knjizi *Nova Bibliotheca librorum manuscriptorum* i tim nazivom je označio knjige tiskane do kraja 1500. godine. Od Labbéovih vremena do danas tim se nazivima najčešće označuju knjige tiskane do kraja 1500. godine, no ta vremenska granica nije općenito prihvaćena kao najlogičnija jer se smatra, s pravom, da je ispravnije inkunabulama smatrati knjige što se svojim arhaičkim izgledom bitno ne razlikuju od rukopisnih predložaka. Tiskanoj će knjizi trebati stanovito vrijeme, koje neće u svim gradovima i zemljama biti jednako, da bi dobila oblik koji će sačuvati do današnjega dana. U Veneciji, Nürnbergu i nekim drugim tiskarskim središtima knjiga će se odvojiti od rukopisnih predložaka već oko 1480. godine, dok će se u nekim drugim gradovima i zemljama to dogoditi tek dvadesetih godina 16. stoljeća.⁴⁵

U *Hrvatskoj enciklopediji* stoji da su važne ne samo zbog svojeg sadržaja, tj. tekstova pisaca koje donose, nego i kao spomenici tipografske umjetnosti i knjižne opreme.⁴⁶ Ipak, za njih Milan Pelc kaže da su „tiskopisi slovili kao mehanički proizvedena masovna roba manje vrijednosti.”⁴⁷ Inkunabulama nedostaje niz elemenata i mnoge inkunabule djeluju kao nedovršen proizvod. Inkunabule najčešće nemaju posebnu naslovnu stranicu, podaci o autoru, naslovu, nakladniku, mjestu i vremenu tiska stavljaju se u kolofonu, često nemaju paginaciju nego su se umjesto broja stranica otiskivale oznake za knjigovežu kako bi znao kojim redoslijedom treba uvezivati listove.

Tiskana je knjiga u svojim počecima, u razdoblju inkunabula, nalikovala na rukopisne kodekse zbog uporabe istih sredstava organizacije teksta. Kako inkunabule nemaju naslovnu stranicu, podaci o autoru, naslovu i ostali podaci o tiskanju često će se naći u prvoj rečenici teksta, tzv. incipitu. Marijana Tomić naglašava da u “tiskanim knjigama našeg korpusa ne nalazimo incipit.”⁴⁸ Podaci o tiskanju nalaze se u kolofonu, posebnoj bilješci na kraju teksta. Prvi koji je došao na ideju da tiska naslovnu stranicu bio je Petar Schöffer, ali „on nije znao

⁴⁴ Stipčević, Aleksandar. Povijest knjige. Zagreb : Matica Hrvatska, 1985., str. 311.

⁴⁵ Ibid., str. 311

⁴⁶ Inkunabule. Hrvatska enciklopedija. URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=27484> (25.3.2017.)

⁴⁷ Pelc, Milan. Pismo-knjiga-slika: uvod u povijest informacijske kulture. Zagreb : Golden marketing, 2002., str.127.

⁴⁸ Tomić, Marijana. Hrvatskoglagoljski brevijari: na razmeđu rukopisne i tiskane tradicije. Zagreb : Naklada Ljevak, 2014., str. 191.

iskoristit sve prednosti te novosti pa se obično drži da je prvu pravu knjigu s naslovnom stranom tiskao 1470. godine Arnold Therhoernen u Kölnu.⁴⁹

I po veličini tiskana je knjiga nalikovala rukopisnom kodeksu. Mnoge su knjige, kao i rukopisni kodeksi, velikog formata i nespretne za rukovanje. Veći format bio je pogodan kada je više redovnika koristilo jednu knjigu za zajedničku molitvu, na taj način su mogli istodobno iz nje čitati molitve. Manji format knjige korišten je za tihu misu, privatnu molitvu, ali je bio potreban i svećenicima misionarima zbog lakšeg prenošenja. U ranijem periodu sve su knjige tiskane u jednom od četiri formata: folio (2°), quarto (4°), octavo (8°), duodecimo (12°) ili u njihovim polovičnim formatima koji su se koristili za vrlo male knjige ili knjige neobičnog oblika.

O označavanju svežnjića u knjigama pisala je Marijana Tomić u knjizi *Hrvatskoglagoljski brevijari*. Ona spominje kustode, folijaciju i paginaciju. Označavanje svežnjića pomagalo je knjigoveži, ali i čitateljima. Ponekad su se te oznake pojavljivale u donjim, a ponekad u gornjim marginama. Već od 3. stoljeća u kodeksima se pojavljuju brojevi, rjeđe slova, koji su se u svrhu folijacije, paginacije ili obrojčavanja stupaca upisivali na recto stranice. Od 8. stoljeća počinju se upotrebljavati kustode, tj. upisivanje na donjoj margini verso stranice prve riječi ili nekoliko riječi kojima započinje tekst recto stranice. U inkunabulama je češća folijacija, dok se paginacija pojavljuje samo u nekoliko slučajeva.⁵⁰

Običaj dodavanja opširnih komentara uz tekst tiskari su također preuzeli od rukopisne knjige. U srednjovjekovnim rukopisima su takvi komentari i bilješke bili uobičajeni, a ponekad su stranice bile pretrpane komentarima koji su bili opširniji od samog teksta. S vremenom će komentari postati kraći, ali će se i dalje nalaziti uz sam tekst na rubu stranice.

U inkunabulama je najčešći način isticanja početaka poglavlja i drugih cjelina promjenom boje početnog slova (najčešće je to crvena boja), ali upotrebljavali su se i neki drugi grafički simboli.

Do kraja 15. stoljeća kod tiskane se knjige sve više javljaju promjene u odnosu na rukopisnu knjigu, a osobito u području ilustracija. Do početka 16. stoljeća većina će tiskara otisnuti na list samo tekst, a za ilustraciju i inicijale ostavit će slobodan prostor na kojemu će majstor-umjetnik naknadno izraditi odgovarajuće ilustracije i inicijale. Pelc ističe da „važan element umjetničkog opremanja knjige, ali i slikovnog informiranja čitalaca, bila je već u najranijem razdoblju knjigotiska drvorezna, a potom i bakrorezna ilustracija. Drvorezi su se mogli

⁴⁹ Stipčević, Aleksandar. *Povijest knjige*. Zagreb : Matica Hrvatska, 1985., str. 303.

⁵⁰ Tomić, Marijana. *Hrvatskoglagoljski brevijari: na razmeđu rukopisne i tiskane tradicije*. Zagreb : Naklada Ljevak, 2014., str. 194.

jednostavno umetati u slog i otiskivati zajedno s tekstom, a po uzoru na iluminacije kodeksa mogli su se naknadno kolorirati. Otprilike jedna trećina inkunabula bila je ilustrirana, a kao predlošci drvorezima isprva su služile minijature, odnosno ručni crteži u rukopisima.

Što se tiče uvezivanja knjiga, tiskari u prvim desetljećima razvoja tiskarstva ne vode brigu o uvezivanju knjiga, nego ih prodaju neuvezane. Neki će tiskari u svojim radionicama zaposliti knjigoveže da uvezuju i ukrašavaju knjige. Nizozemci su prvi počeli sa izradom tzv. slijepog tiska s pomoću metalne ugravirane ploče kojom se „moglo odjednom utisnuti na kožu cijeli ukras, odnosno ako ploča nije bila dovoljno velika da se obuhvati cijelu površinu korica, istom se pločom na površinu otiskivao isti motiv dva ili četiri puta.“⁵¹ Rad na ukrašavanju korica ubrzo će se početkom 16. stoljeća upotrebom metalnog valjčića u kojemu će biti urezan neki ukrasni motiv. Manji dio knjiga, po narudžbi onih koji su imali novaca, uvezivali su se u posebne vrste kože.

Znanost koja proučava inkunabule i sve probleme vezane uz pojavu, rasprostranjenost, kulturnu važnost inkunabula, razvoj tiskarske tehnike, razvoj slova i slično naziva se inkunabulistika.

4.2. INKUNABULE U FRANJEVAČKOJ KNJIŽNICI U NAŠICAMA

Kao što je već spomenuto, knjižnica posjeduje deset inkunabula, a najstarija među njima je knjiga Tome Akvinskog pod nazivom *O četiri evanđelistara*. Knjiga je tiskana u Rimu 1470. godine. Frkin je u zborniku *Franjevačka knjižnica u Našicama*⁵² popisao svih deset inkunabula. Podijelio ih je na one koje postoje i u drugim knjižnicama u Hrvatskoj te na one koje Badalić prilikom svog popisa nije našao nigdje u Hrvatskoj. Josip Badalić je popisao sve inkunabule 1952. godine i popis objavio u knjizi *Inkunabule u Narodnoj Republici Hrvatskoj*. Prema tome popisu samostanska knjižnica u Našicama ima samo jednu inkunabulu. Vatroslav Frkin je kod zadnjeg pretresa knjižnice 1982. godine zajedno sa profesorom Šimom Jurićem našao deset inkunabula.⁵³

⁵¹ Stipčević, Aleksandar. Povijest knjige. Zagreb : Matica Hrvatska, 1985., str. 308.

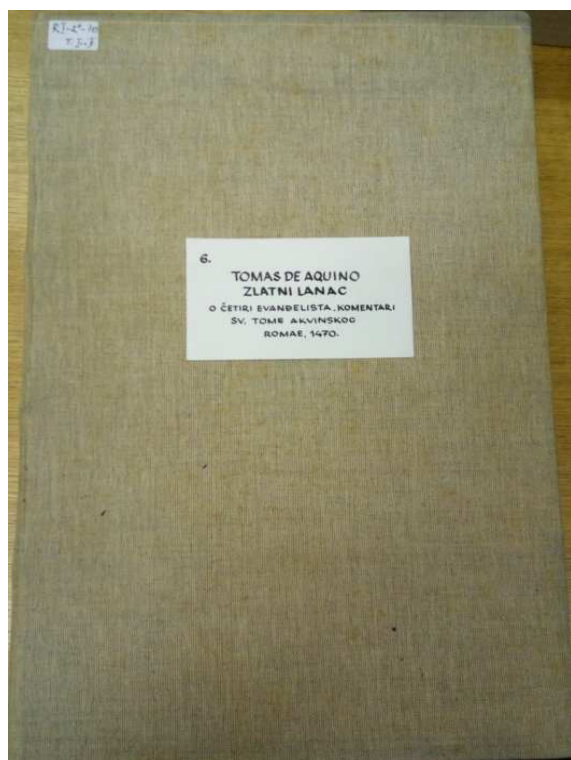
⁵² Frkin, Vatroslav. Povijest knjižnice franjevačkog samostana u Našicama. // Knjižnica franjevačkog samostana Našice : zbornik. Našice : Franjevački samostan Našice, 1988., str. 38.-39.

⁵³ Ibid., str. 37.

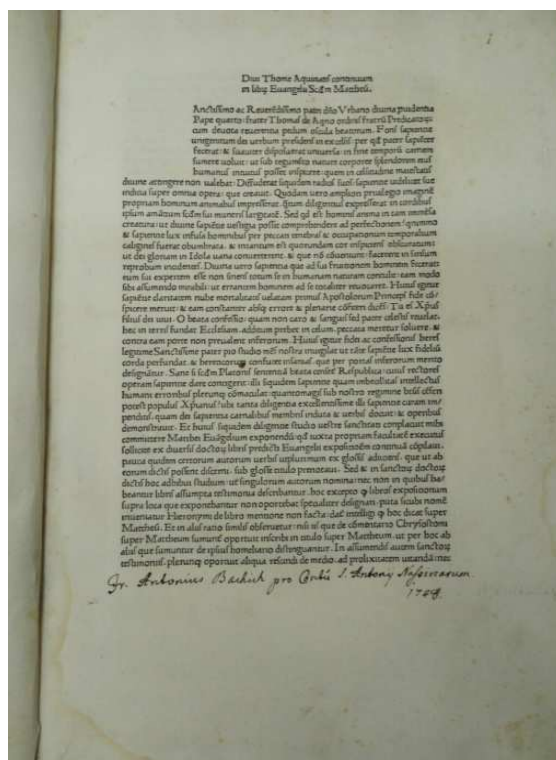
U daljnjem radu slijedi opis svih deset inkunabula prema godini nastanka. Bibliografija je izrađena *de visu*, a podaci su preuzeti sa samih inkunabula i iz članka Vatroslava Frkina.⁵⁴

1. THOMAS DE AGUINO. Catena aurea super guattuor evangelistas. – Romae : Conradus Sweynheym et Arnoldus Pannartz, 1470. – 4 vol ; 2° (42cm)

Korice nemaju posebnih ukrasa. Na prednjoj korici stoji naljepnica sa signaturom RI - 2° - 10. (Slika 1.) Na prvoj stranici nalazi se rukom ispisan podatak da je knjigu dobio fra Antun Bačić 1748. godine (*Fr. Antonius Bachich pro Conventu s. Antonii Nasiczarum, 1748.*). (Slika 2.) Na prvoj stranici nalazi se i incipit (*Super Euangelio Sanct Luce Conunum Sanct Thome*). U knjizi su ostavljena prazna mjesta za inicijale. Na gornjoj margini u desnom uglu ručno je upisan broj listova. Tekst je pisan latinskim jezikom. Knjiga je tiskana u Rimu. Uvez je restauriran, uvezana je u drvo presvučeno tkaninom. Na knjizi su vidljive mrlje od vlage. Ovakav primjerak ne posjeduje više niti jedna knjižnica u Hrvatskoj.

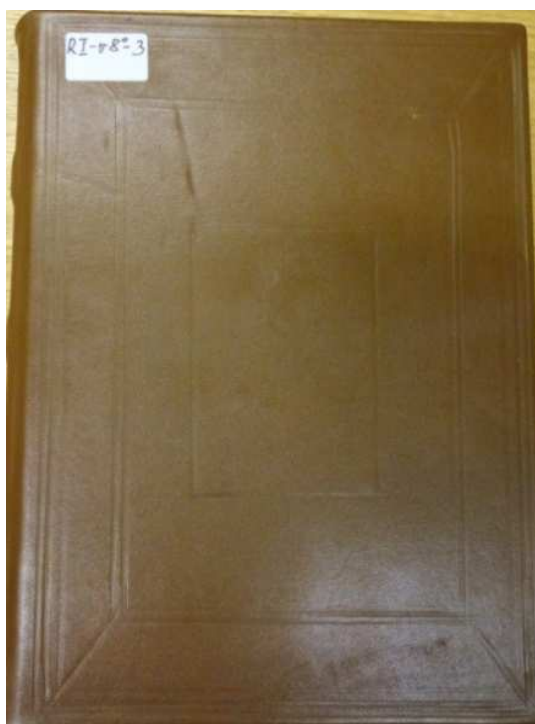
Slika 1. Thomas de Aquino (prednja korica)

Slika 2. Thomas de Aquino (prva stranica)

⁵⁴ Ibid, str. 37-45.

2. ANTONIUS FLORENTINUS. Confessionale „Defecerunt“. – Venetiis : Johannes de Colonia et Johannes Manthen , 1474. - 102 lista ; v8° (25 cm)

Slika 3. Antonius Florentinus (prednja korica)

Slika 4. Antonius Florentinus (stražnja korica)

Korice su drvene. S prednje su strane presvučene kožom i nemaju posebnih ukrasa. (Slika 3.), dok su sa stražnje nalaze metalne kopče. (Slika 4.) Na prednjoj korici stoji naljepnica sa signaturom RI – v8°-3. (Slika 3.) Uz knjigu je priložen i kataložni listić.

Na prvoj stranici vidljiv pečat *Franjevačka knjižnica Našice* te rukom ispisan podatak da je knjigu dobavio fra Antun Bačić 1749. godine (*Fr. Antonius Bachich pro Conventu s. Antonii Nasiczarum, 1749.*). (Slika 5.) Također, na prvoj stranici nalazi se incipit u kojem se spominje tko je napisao knjigu, dok se na kraju knjige u kolofonu spominje i gdje je knjiga tiskana i tko ju je tiskao. Tekst je napisan u dva stupca, inicijali su ukrašeni crvenom i plavom bojom.

Slika 5. Antonius Florentinus (prva stranica)

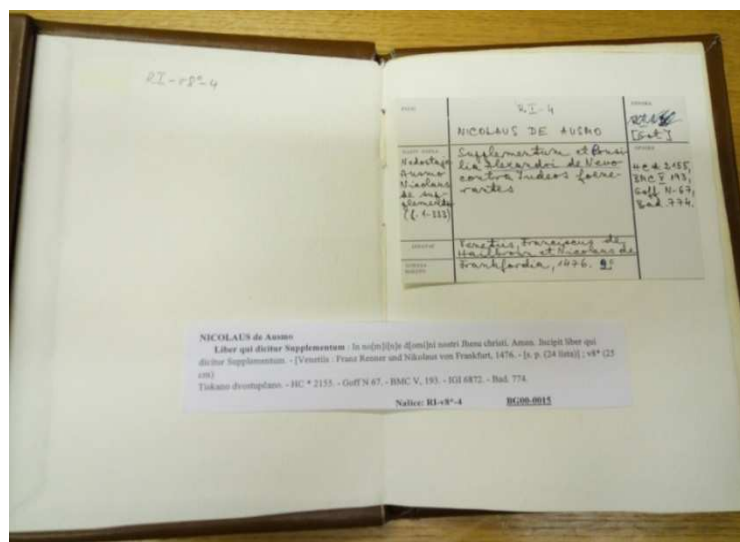
Vidljivo je isticanje dijelova teksta grafičkim znakom □, koji je također u crvenoj i plavoj boji. (Slika 6.) Na marginama, uz sam tekst, nalaze se ručno pisani komentari. Stranice su ručno numerirane. Knjiga je pisana latinskim jezikom. Tiskana je u Veneciji. Na knjizi su vidljivi tragovi oštećenja i mrlje od vlage. Uvez je restauriran.

Ovakav primjerak posjeduje još samo Franjevački samostan na Košljunu, otok Krk.

Slika 6. Antonius Florentinus (isticanje dijelova teksta)

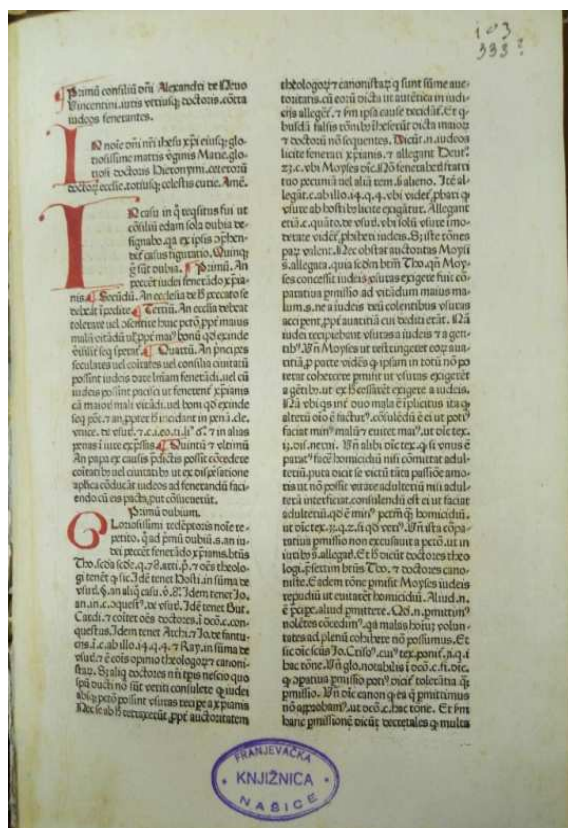
3. NICOLAUS DE AUSMO. Supplementum summae Pisanellae et Consilia Alexandri de Nevo Judaeos foenerantes. – Venetiis : Franciscus Renner de Hailbronn et Nicolaus de Frankfordia, 1476. - [s.p.(24 lista)] ; v8° (25 cm)

Slika 7. Nicolas de Ausmo (kataložni listić)

Tekst je napisan u dva stupca, ukrašen je crvenom bojom, kojom su tiskani veliki inicijali, ali i znak □, kojim se ističu dijelovi teksta. (Slika 8.) Napisan je latinskim jezikom. Knjiga je tiskana u Veneciji. Uvez je restauriran. Vidljivi su tragovi oštećenja i mrlje od vlage.

Ovakav primjerak posjeduje još: Dubrovnik (Mala braća), Košljun (franjevci), Split (franjevci), Šibenik (franjevci konventualci).

Slika 8. Nicolas de Ausmo (inicijali, isticanje dijelova teksta)

4. LEONARDUS DE UTINO. Quadragesimales sermones de legibus: Excelelentissimi viri: sancrar[um] l[itte]rarum interpretis subtilissimi m[a]lg[ist]ri Leonardi de Utino diuni ordinis fratrum predicator[um] quadragesimales sermones de legibus: etiam dominicales...incipiunt feliciter. – Vlme : Johann Zainer der Aeltere , 1478. – 278 lista ; 43 cm

Slika 9. Leonardus de Utino (prednja korica)

Korice nemaju posebnih ukrasa, presvučene su tkaninom, a hrbat je pojačan kožom. Na prednjoj korici stoji naljepnica sa signaturom RI – 2°-9. (Slika 9.) Tekst je napisan u dva stupca, latinskim jezikom. Tekst je bogato ukrašen višebojnim inicijalima, a znak za isticanje dijelova teksta (□) također je u boji (crvena i plava boja). (Slika 10.) Na gornjoj margini su ručno ispisani brojevi stranica, a uz sam tekst nalaze se ručno pisani komentari. (Slika 11.) Vidljive su mrlje od vlage. Knjiga je tiskana u Ulmeu. Uvez je restauriran. Ovakav primjerak ne posjeduje više niti jedna knjižnica u Hrvatskoj.

Slika 10. Leonardus de Utino (inicijali, isticanje dijelova teksta)

Slika 11. Leonardus de Utino (komentari)

5. BIBLIA : cum postillis Nicolai de Lyra ex expositionibus Guillelmi Britonis et additionibus Pauli Burgensis replicisque Matthiae Doering. – Venetiis : Franciscus Renner de Heilbronn, 1482. – 1483. – 30 cm

1. Tomus primus : Prologus primus Venerabilisfratris Nicolai de Lyra ordinis seraphici Francisci...- (1482.) – 428 listova ; 30 cm

2. Tomus secundus : postilla venerabilis fratris Nicolai de Lyra super psalterium feliciter incipit. - (1482.) – 465 listova ; 30 cm

Korice oba sveska su drvene i ukrašene su cvjetnim uzorkom. Na njima se nalazi naljepnica sa signaturama: RI – 4°-6, T I (*Slika 12.*) i RI – 4°-6, T II. Hrbat je rebrima podijeljen na četiri dijela, vidljivi su tragovi oštećenja. (*Slika 13.*)

Slika 12. Biblia (prednja korica, svezak 1.)

Slika 13.
Biblia (hrbat)

Na prvoj stranici prvoga sveska vidljiv pečat *Franjevačka knjižnica Našice* te rukom napisani komentari. Nalazi se podatak da je knjigu u samostan pribavio Bernardin Balić. (Slika 14.) Također se na prvoj stranici nalazi incipit u kojemu se spominje fratar Nicolai de Lyra. Tekst je napisan u dva stupca, pisan je latinskim jezikom.

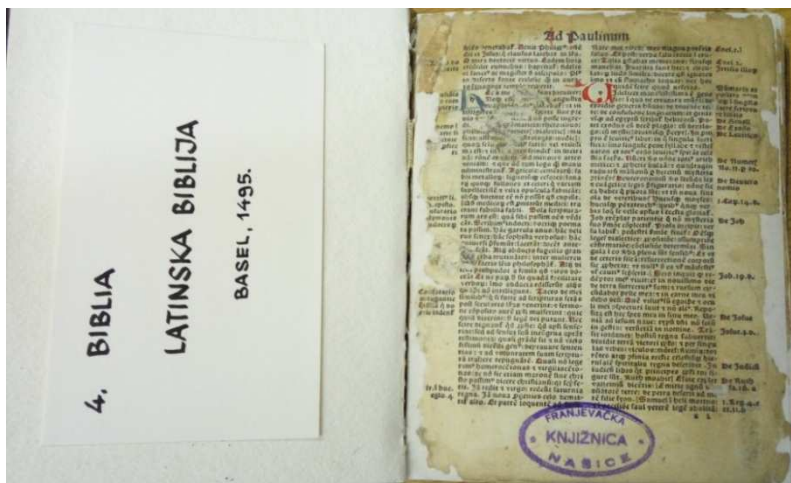
Slika 14. Biblia (prva stranica, svezak 1.)

Na gornjoj margini ručno su ispisani brojevi stranica. (Slika 15.) U tekstu su ostavljena prazna mjesta za inicijale i ilustracije. Knjiga je tiskana u Veneciji. Uvez je restauriran. Ovakav primjerak posjeduje još: Kampor (Franjevački samostan), Sinj (Franjevački samostan), Zagreb (Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti).

Slika 15. Biblia (prva stranica, svezak 2.)

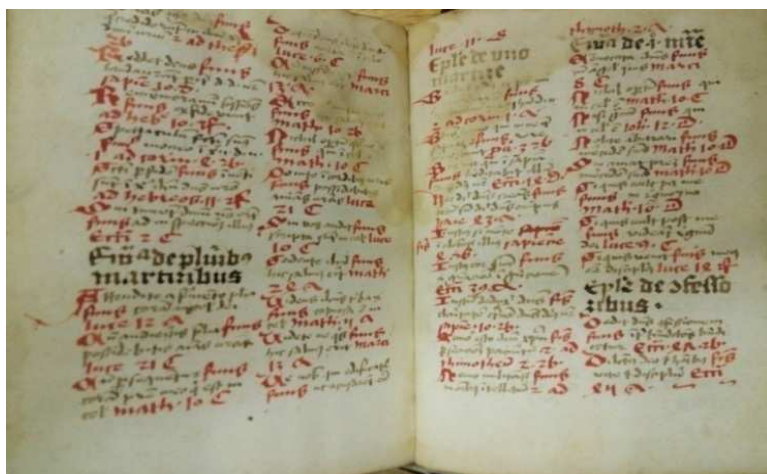
6. BIBLIA (latine). Basileae : Johannes Frobenius, 1495. – 442 lista, m8°(16 cm)

Slika 16. Biblija (latine) (prva stranica)

Slika 17. Biblija(latine)(inicijali, komentari))

Uvez je presvučen kožom, a na koricama je vidljiva naljepnica sa signaturom RI – m8°-1. Na prvoj stranici nalazi se pečat *Franjevačka knjižnica Našice*. (Slika 16.) Tekst je napisan u dva stupca, a inicijali su ukrašeni crvenom i plavom bojom. Na marginama se nalaze tiskani komentari, a mogu se pronaći i komentari pisani rukom. (Slika 17.) Tekst je napisan latinskim jezikom. Na kraju knjige nalazi se nekoliko stranica pisanih rukom. (Slika 18.) Knjiga je dosta oštećena, vidljive su mrlje od vlage. Tiskana je u Baselu. Uvez je restauriran.

Ovakav primjerak posjeduje još i Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu te Franjevački samostan u Virovitici.

Slika 18. Biblija(latine)(ručno pisane stranice)

7. BIBLIA (latine) cum glossa ordinaria Walafri Strabonis aliorumqueet interlineari Anselmi Laudunensis et cum postillis Nicolai de Lyra expositionibusque Guillelmi Britonis in omnes prologos S. Hieronymi. – Venetiis : Paganinus de Paganinis, 1495. –4 vol, 2° (35 cm)

Korice su drvene sa cvjetnim uzorcima. Na prednjoj stranici korica nalazi se naljepnica sa signaturom RI – 2°-7. Na prvoj stranici nalazi se podatak da je knjigu dobio franjevac Bernardin Balić 1749. godine. Također se nalazi i pečat *Franjevačka knjižnica Našice*. Na prvoj stranici ima incipit, spominje se brat Nicolai de Lyra. Tekst je pisan u dva stupca na latinskom jeziku. Ostavljena su prazna mjesta za inicijale. Na marginama se nalaze rukom pisani komentari. (Slika 19.) Vidljiva su oštećenja na knjizi i mrlje od vlage. Tiskana je u Veneciji. Uvez je restauriran. Ovakav primjerak posjeduje još: Korčula (Opatska knjižnica), Košljun (franjevci), Vukovar (Franjevačka knjižnica), Slavonski Brod (Franjevački samostan).

Slika 19. Biblija (latine) cum glossa...(prva stranica)

8. OCKAM GUILIELMUS. Quaestioneset decisiones in IV libros Sententiarum (Augustinus de Ratisbora, ed). – Lugduni : Johannes Trechsel, 1495. – 440 listova, 4° (29) cm

Slika 20. Ockam Guilelmus (prednja korica)

Slika 21. Ockam Guilelmus (ostaci starih korica)

Korice su drvene, a hrbat je presvučen kožom i podijeljen rebrima na četiri dijela. Na njima su vidljivi ostaci metalnih kopči. Na prednjoj strani korica nalazi se naljepnica sa signaturom RI – 4°-5. (Slika 20.) Priložene su stare korice od pergamene. (Slika 21.) Uz knjigu je priložen i kataložni listić. Na prvoj stranici nalazi se pečat *Franjevačka knjižnica Našice*.

Slika 22. Ockam Guilelmus (komentar)

Tekst je pisan u dva stupca s tiskanim i ručno pisanim komentarima na marginama. (Slika 22.) Ostavljena su prazna mjesta za inicijale. Pisana je latinskim jezikom. Knjiga je tiskana u Lugduni. Vidljivi su tragovi oštećenja i mrlje od vlage. Uvez je restauriran. Ovakav primjerak posjeduje još i Franjevački samostan u Osijeku.

9. HYERONIMUS SANCTUS. Opera diui Hieronymi in hoc volumine contenta, et primo Vita ipsius Hieronymi. Hebraicarum quaestionum liber unus. Explanationum in Oseae prophetam libri tres. Explanationum in Ioelam prophetam liber unus. – Impresse Uenetiis : per Ioannem & Gregorium de Gregoriis fratres, 1497. – 37 cm

1. Tomus primus – 1497. – 425 listova ; 37 cm
2. Tomus secundus – 1498. – 416 listova ; 37 cm

Korice su drvene s hrbratom presvučenim kožom. Na njima su vidljivi ostaci metalnih kopči. Na prednjoj korici nalaze se signaturne oznake RI – 2°-8, T I i RI – 2°-8, T II. Na prvoj stranici nalazi se podatak da je knjigu u samostan dobavio Antun Bačić 1749. godine. Na prvoj se stranici također nalazi incipit u kojemu se spominju braća Gregoriis, tiskari knjige. (Slika 23.) Tekst je pisan na latinskom jeziku. Pisan je u jednom stupcu, a inicijali su ukrašeni. Dijelovi teksta istaknuti su i znakom □. (Slika 24.) Na gornjoj margini ručno su ispisani brojevi stranica. Knjiga je tiskana u Veneciji. Na njoj su vidljiva oštećenja, mrlje od vlage. Uvez je restauriran. Ovakav primjerak posjeduje još: Dubrovnik (dominikanci), Hvar (Biskupijska knjižnica), Split (dominikanci), Šibenik (Samostan franjevac konventualaca) i Koprivnica (franjevci).

Slika 23. Hyeronimus Sanctus (prva stranica)

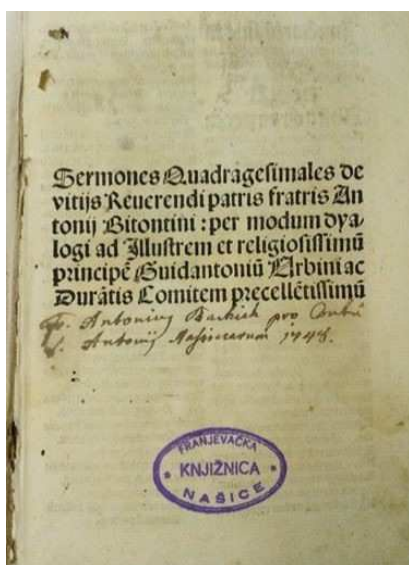

Slika 24. Hyeronimus Sanctus (isticanje dijelova teksta)

10. ANTONIUS DE BITONTO. Sermones quadragesimales de vitiis. – Venetiis : Johannes Hamman pro Nicolao de Frankfordi, 1499. – 200 listova, m8° (17) cm

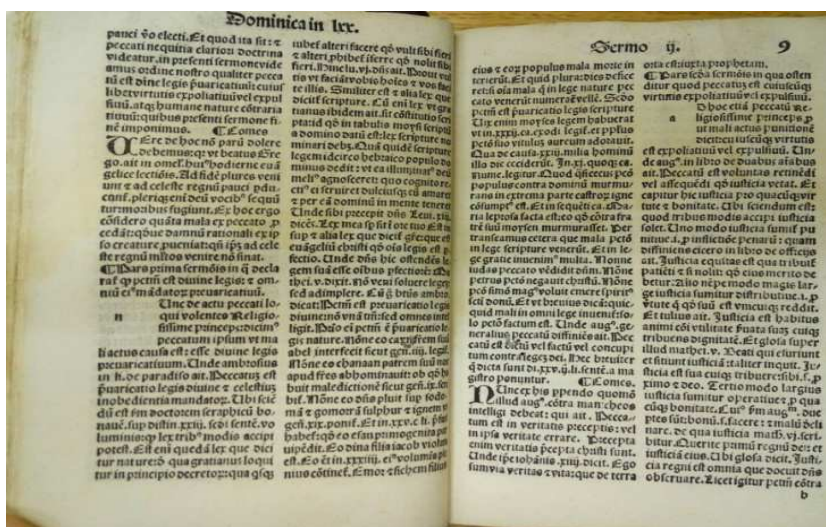
Slika 25. Antonius de Bitonto (ostaci starih korica)

Slika 26. Antonius de Bitonto (naslovna stranica)

Na prednjoj strani korica nalazi se naljepnica sa signaturom RI – m8°-2. Korice nisu posebno ukrašene, presvučene su tkaninom i imaju kožni hrbat. Uz knjigu su priložene stare korice. (Slika 25.)

Ovo je jedina inkunabula koja ima naslovnu stranicu. Na naslovnoj stranici nalazi se incipit. Također se na naslovnoj stranici nalazi i se pečat *Franjevačka knjižnica Našice* te podatak da je knjigu dobio fra Antonio Bačić (*Fr. Antonius Bachich pro Conventu s. Antonii Nasiczarum, 1749.*) (Slika 26.) Tekst je pisan u dva stupca, latinskim jezikom. U tekstu su ostavljena prazna mjesta za inicijale. Dijelovi teksta istaknuti su posebnim znakom □. U gornjem margini otisnuti su brojevi stranica. (Slika 27.) Na kraju knjige nalazi se kolofon. Knjiga je tiskana u Veneciji. Uvez je restauriran. Ovakav primjerak ne posjeduje više niti jedna knjižnica u Hrvatskoj.

Slika 27. Antonius de Bitonto (izgled teksta)

4.3. ANALIZA INKUNABULA U KNJIŽNICI FRANJEVAČKOG SAMOSTANA U NAŠICAMA

Analiza knjiga prema mjestu tiskanja pokazala je da su knjige većinom bile tiskane u Veneciji, koja je u to doba bila važno trgovačko i tiskarsko središte, te koja je imala i dobro utvrđenu knjižarsku mrežu koja je i omogućila daljnji protok knjiga. Venecija je bila „grad u kojemu je nova vještina našla moćne zaštitnike i mecene, ali i idealne kulturalne, ekonomske i političke uvjete za svoj budni razvitak.“⁵⁵

Od deset inkunabula koje posjeduje knjižnica Franjevačkog samostana u Našicama u Veneciji je tiskano njih šest. Ostale četiri inkunabule tiskane su u sljedećim gradovima: Rim, Basel, Ulm i Lugduni.

Analiza knjiga prema godini izdanja pokazuje da je najstarija knjiga koja se nalazi u samostanskoj knjižnici u Našicama ona Tome Akvinskog pod nazivom *Catena aurea super quattuor evangelistas*, tiskana 1470. godine. Najnovija je pak knjiga *Sermones quadragesimales de vitiis*, koju je napisao Antonius de Bitonto, tiskana je 1499. godine. Iz popisa inkunabula može se vidjeti da su sve tiskane u razdoblju od 1470. do 1499. godine, dakle krajem 15. stoljeća. Najviše njih, čak tri, tiskano je 1495. godine. To su knjige pod brojem 6, 7 i 8.

Kada je riječ o jeziku kojim su pisane knjige, svih deset inkunabula napisane su latinskim jezikom. Latinski jezik bio je najčešći jezik prvotisaka.

Analizirajući organizaciju teksta, knjige su tiskane uglavnom u dva stupca, samo dvije su otisnute u jednom stupcu. Riječ je o knjigama pod brojem 1 i 9.

Od svih deset inkunabula koje posjeduje knjižnica Franjevačkog samostana u Našicama, samo jedna ima naslovnu stranicu. Riječ je o knjizi pod brojem 10, knjizi Antoniusa de Bitonta *Sermones quadragesimales de vitiis*. U toj se knjizi nalazi i incipit na prvoj stranici te kolofon na zadnjoj stranici. U ostalim knjigama se podaci, najčešće o piscu i tiskarima, mogu pronaći u incipitu, a rjeđe u kolofonu. Kolofon imaju samo dvije knjige, knjiga pod rednim brojem 2 i knjiga pod brojem 10. Knjige pod rednim brojevima 3, 4, 6 i 8 nemaju niti incipit niti kolofon.

Knjige su pisane bojama na bazi čađe, a u nekim su inkunabulama inicijali bili tiskani bojama na bazi mineralnih pigmenata. Uglavnom je to crvena boja i plava boja, dok su u knjizi Leonardusa de Utina (broj 4) prisutni višebojni inicijali ukrašeni crvenom, plavom, zelenom,

⁵⁵ Stipčević, Aleksandar. Povijest knjige. Zagreb : Matica Hrvatska, 1985., str. 272.

žutom bojom. U knjigama pod rednim brojem 1, 5, 7, 8 i 10 ostavljena su prazna mjesta za inicijale i ilustracije.

Višebojnim inicijalima isticali su se dijelovi teksta, a za isticanje dijelova teksta koristio se i grafički znak □, koji je bio u crnoj, crvenoj ili plavoj boji. Taj znak imaju knjige: broj 2 (crvena boja), broj 3 (crvena i plava boja), broj 4 (crvena i plava boja), broj 9 (crna boja) i broj 10 (crna boja).

U inkunabulama su se uz tekst često ispisivali komentari, najčešće su to ručno pisani komentari, a rjeđe tiskani komentari. U dvije se knjige iz knjižnice Franjevačkog samostana u Našicama mogu vidjeti uz ručno pisane komentare i tiskani komentari. To su knjige pod brojem 6 i brojem 8.

Za označivanje brojeva stranica, odnosno listova, najčešće se u gornjoj margini koristilo ručno obročavanje koje je naknadno dodano, samo u knjizi Antoniusa de Bitonta (broj 10) *Sermones quadragesimales de vitiis* u gornjem desnom uglu tiskani su brojevi stranica.

Od deset inkunabula iz knjižnice Franjevačkog samostana u Našicama, samo dvije su malog formata (octavo), vjerojatno zbog lakšeg prenošenja. To su knjige pod rednim brojem 6 i brojem 10.

INKUNABULA	NASLOVNA STRANICA	INCIPIT	KOLOFON
Catena aurea super guattuar evangelistatas	–	+	–
Confessionale „Defecerunt“	–	+	+
Supplementum summae Pisanellae...	–	–	–
Quadragesimales sermones de legibus...	–	–	–
BIBLIA : cum postillis Nicolai de Lyra	–	+	–
BIBLIA (latine)	–	–	–
BIBLIA (latine) cum glossa ordinaria...	–	+	–
Quaestioneset decisiones in IV libros Sententiarum	–	–	–
Opera diui Hieronymi...	–	+	–
Sermones quadragesimales de vitiis	+	+	+

TABLICA 1. Naslovna stranica, incipit i kolofon u inkunabulama iz samostanske knjižnice u Našicama

INKUNABULA	FORMAT	INICIJALI	ISTICANJE DIJELOVA TEKSTA	BROJEVI STRANICA	KOMENTARI
Catena aurea super guattuor evangelistatas	2° (folio)	prazna mjesta za inicijale	-	ručno pisani	ručno pisani
Confessionale „Defecerunt“	v8° (octavo)	u crvenoj i plavoj boji, ukrašeni	znakom □ u crvenoj i plavoj boji	ručno pisani	-
Supplementum summae Pisanellae...	v8° (octavo)	u crvenoj boji	znakom □ u crvenoj boji	ručno pisani	-
Quadragesimales sermones de legibus...	2° (folio)	višebojni (crvena, plava, zelena, žuta boja), ukrašeni	znakom □ u crvenoj i plavoj boji	-	-
BIBLIA : cum postillis Nicolai de Lyra	4° (quatro)	prazna mjesta za inicijale	-	ručno pisani	ručno pisani
BIBLIA (latine)	m8° (octavo)	u crvenoj i plavoj boji, ukrašeni	-	-	tiskani i ručno pisani
BIBLIA (latine) cum glossa ordinaria...	2° (folio)	prazna mjesta za inicijale	-	-	ručno pisani
Quaestioneset decisiones in IV libros Sententiarum	4° (quatro)	prazna mjesta za inicijale	-	-	tiskani i ručno pisani
Opera diui Hieronymi...	2° (folio)	u crnoj boji, ukrašeni	znakom □ u crnoj boji	ručno pisani	-
Sermones quadragesimales de vitiis	m8° (octavo)	prazna mjesta za inicijale	znakom □ u crnoj boji	tiskani	-

Tablica 2. Format, inicijali, isticanje dijelova teksta, brojevi stranica i komentari u inkunabulama iz samostanske knjižnice u Našicama

Na nekim knjigama postoji rukom ispisan podatak kako je knjiga dospjela u knjižnicu Franjevačkog samostana u Našicama. Već je ranije spomenuto da je veliku ulogu u prikupljanju knjiga imao franjevac Antun Bačić, koji je djelovao u Franjevačkom samostanu u Našicama u 18. stoljeću. U knjižnicu je pribavio četiri inkunabule: onu pod rednim brojem 1 te rednim brojevima 2, 9 i 10.

Na knjigama pod rednim brojem 5 i rednim brojem 7 nalazi se podatak da je knjigu u knjižnicu donio franjevac Bernardin Balić. Za ostalih pet knjiga nema podataka kao su dospjele u knjižnicu, pretpostavlja se da su dobivene ili preuzete iz ostalih samostana.

Bitno je napomenuti da knjižnica Franjevačkog samostana u Našicama ima tri knjige koje je Frkin pronašao prilikom pregleda knjižnice 1982., a prema Badalićevu popisu ne posjeduje ih nijedna knjižnica u Hrvatskoj. To su knjige pod rednim brojevima 1, 4 i 10.

Na knjigama su vidljivi tragovi oštećenja, a najčešće se radi o oštećenjima od vlage i topline što je rezultiralo stvaranjem žuto-smeđih mrlja na papiru, oštećenja od zraka i prašine što smanjuje čvrstoću papira, zatim oštećenja od insekata koji su vidljivi na hrptenim dijelovima (knjiga pod brojem 6). Osim bioloških oštećenja vidljiva su i mehanička oštećenja, poput zaderanih stranica, što dolazi uslijed nepažljive upotrebe i rukovanja knjigama.

Knjige su restaurirane o čemu se više govori u sljedećem odlomku.

4.4. RESTAURIRANJE I UVEZIVANJE INKUNABULA KNJIŽNICE FRANJEVAČKOG SAMOSTANA U NAŠICAMA

U Laboratoriju za konzervaciju i restauraciju Hrvatskog državnog arhiva u razdoblju od ožujka 1982. do lipnja 1986. restaurirana je vrijedna građa iz knjižnice Franjevačkog samostana u Našicama. Budući da se radi o starim i rijetkim knjigama, bilo je potrebno poraditi na njihovoj zaštiti. O tome je detaljno pisala Tatjana Mušnjak u članku *Restauriranje inkunabula i ostalih vrijednih knjiga knjižnice Franjevačkog samostana u Našicama*. Ona napominje kako „izbor metode restauriranja ovisi osim o vrijednosti građe još i o materijalu na kojem je pisana, sredstvima kojima je pisana, vrsti i stupnju oštećenja, učestalosti upotrebe, formatu, te o tome da li se radi o pojedinačnim dokumentima ili knjigama.“⁵⁶ Što se tiče sredstava kojima su knjige pisane ili tiskane većinom su to tiskarske boje na bazi čađe netopljivih karakteristika, te su postojane bez obzira na svjetlost i vlagu. Rukopisne su knjige pisane željezno-galnim tintama, koje su u upotrebu ušle tijekom 12. stoljeća te su također vrlo

⁵⁶ Mušnjak, Tatjana. Restauriranje inkunabula i ostalih vrijednih knjiga knjižnice Franjevačkog samostana u Našicama. // Knjižnica franjevačkog samostana Našice : zbornik. Našice : Franjevački samostan Našice, 1988., str. 67.

stabilne pri djelovanju svjetla i vlage, iako se, kroz duži vremenski period postepeno razgrađuju i blijede. Oštećenja koja se javljaju na inkunabulama i ostalim knjigama mogu biti: fizikalno-kemijska (vlaga i toplina, sunčeva svjetlost, zagađeni zrak, oštećenja od kisele tinte i zelenih pigmenata koji sadrži bakar), biološka oštećenja (oštećenja od plijesni, insekata, glodavaca) i mehanička oštećenja. Kao što je već rečeno, na inkunabulama iz knjižnice Franjevačkog samostana u Našicama vidljiva su razna oštećenja, kao npr. od vlage, zraka, prašine, insekata te ona koja se javljaju uslijed nepažljivog rukovanja knjigama.

Nakon provedenih metoda restauriranja, knjige su ponovno uvezene metodom šivanja slogova, te su u ponekim slučajevima bile korištene stare korice ukoliko one nisu bile previše oštećene da bi se zamijenile novima. Za većinu su restauriranih knjiga izrađene i posebne zaštitne kutije po mjeri.

4.5. TISKARI INKUNABULA FRANJEVAČKOG SAMOSTANA U NAŠICAMA

Kao što je već spomenuto, najveću slavu što se tiče tiskanja knjiga krajem 15. stoljeća imala je Venecija. Tome u prilog ide i činjenica da su šest inkunabula iz knjižnice Franjevačkog samostana u Našicama tiskane upravo tamo. Analizirajući inkunabule može se doznati koji su tiskari u to vrijeme postojali u Veneciji.

Franciscus Renner de Hailbronn (Franz Renner) tiskao je dvije od šest knjiga tiskanih u Veneciji. To su *Supplementum summae Pisanellae et Consilia Alexandri de Nevo Judaeos foenerantes i Biblia : cum postillis Nicolai de Lyra ex expositionibus Guillelmi Britonis et additionibus Pauli Burgensis replicisque Matthiae Doering*. Rodom je iz Heilbronna, a od 1471. godine tiska u Veneciji pod nazivom Franciscus von Hailbronn. Godine 1473. Pridružuje mu se Nicolaus de Frankfordia, s kojim zajednički tiska neke vrlo vrijedne knjige, od kojih je i spomenuta *Supplementum summae Pisanellae et Consilia Alexandri de Nevo Judaeos foenerantes*. Od 1477. godine ponovno tiska sam, a ponekad i u društvu drugih tiskara. U Ulmu se kao tiskar pojavljuje 1494. godine, ali njegov tiskarski rad u tom razdoblju nije bio od nekog velikog značaja.⁵⁷

Već je spomenuto da je u Veneciji tiskao i Nicolaus de Frankfordia, podrijetlom iz Frankfurta, te da je od 1473. do 1477. bio u suradnji s Franciscom Rennerom. Zajedno su tiskali 14 knjiga. U razdoblju od 1482. do 1489. tiska ih još 10, a istovremeno radi kao izdavač. Iz njegove tiskare je knjiga *Sermones quadragesimales de vitiis*. Od 1492. do 1500.

⁵⁷ Franciscus Renner de Hailbronn. Deutsche Biographie. URL: <https://www.deutsche-biographie.de/sfz76200.html> (3.4.2017.)

godine radi samo kao izdavač. Djela koja je tiskao i izdavao su isključivo vjerske naravi: misali, propovijedi, brevijari i sl.⁵⁸

Johannes de Colonia podrijetlom je iz Kölna, a od 1471. radi kao tiskar i izdavač u Veneciji. Zajedno s Johannesom Manthenom 1474. godine osniva tvrtku koja je radila s materijalom braće Speyer, ali ima i impozantnu paletu vlastitih fontova. Ubrzo je postao uspješan. Poznata su 84 naslova, uglavnom iz pravnog, teološkog i filozofskog područja. Među tim naslovima je i onaj koji se nalazi su samostanskoj knjižnici u Našicama, a riječ je o inkunabuli *Confessionale „Defecerunt“*, koju je napisao Antonius Florentinus.

O njegovom partneru, Johannesu Manthenu nema puno podataka. Zna se da je radio kao tiskar u Veneciji u razdoblju od 1474. do 1780. godine te se pretpostavlja da je umro 1487. godine.⁵⁹

Paganino Paganini rođen je sredinom 15. stoljeća, a podrijetlom je iz Brescie. U područje izdavaštva je ušao 1483. godine u Veneciji, gdje je radio s još dvojicom izdavača, a to su Bernardino Benali i Giorgio Arrivabene. Posvetio se tiskanju raznih radova, među koje ulazi inkunabula *Biblia (latine) cum glossa ordinaria Walafridi Strabonis aliorumqueet interlineari Anselmi Laudunensis et cum postillis Nicolai de Lyra expositionibusque Guillelmi Britonis in omnes prologos S. Hieronymi*. 1517. godine vratio se u Bresciu gdje je osnovao vlastitu tiskaru i radi u suradnji sa svojim sinom te tiskaju brojne latinske i talijanske klasike u malom formatu. Umro je 1538. godine.⁶⁰

Giovanni i Gregorio de Gregori (Ioannem & Gregorium de Gregoriis frates) dvojica su braće koja su rođena u Forli oko 1450. godine. U Veneciji su imali zajedničku tvrtku koja je postala jedna od najvećih u tome gradu. Godine 1497. proizvedeno je oko deset izdanja godišnje, kao i tiskara Alda Manuzia. Njihova suradnja se nastavila gotovo bez prekida do 1505. godine. U njihovoj tiskari tiskana je inkunabula Sv. Jeronima *Opera diui Hieronymi in hoc volumine contenta, et primo Vita ipsius Hieronymi. Hebraicarum quaestionum liber unus. Explanationum in Oseae prophetam libri tres. Explanationum in Ioelem prophetam liber unus*.⁶¹

⁵⁸ Nicolaus de Frankfordia. Deutsche Biographie. URL: <https://www.deutsche-biographie.de/sfz72059.html#adbcontent> (3.4.2017.)

⁵⁹ Johannes de Colonia. Deutsche Biographie. URL: <https://www.deutsche-biographie.de/pnd100363431.html> (3.4.2017.)

⁶⁰ Paganino Paganini. ItalNet Projekts Page. URL: <http://www.italnet.nd.edu/dante/text/1527.toscolano.html> (3.4.2017.)

⁶¹ Giovanni e Gregorio de Gregori. Dizionario Biografico. URL: [http://www.treccani.it/enciclopedia/de-gregori-giovanni-e-gregorio_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/de-gregori-giovanni-e-gregorio_(Dizionario-Biografico)/) (3.4.2017.)

Osim iz Venecije, u knjižnici Franjevačkog samostana u Našicama nalaze se i inkunabule tiskane u Rimu, Ulmu, Lugduni i Baselu.

U Rimu su jedni od najpoznatijih tiskara bili Arnold Pannartz i Conrad Sweynheim. pretpostavlja se da je Pannartz podrijetlom iz Praga, a Sweynheim iz mjesta Eltville blizu Mainza, gdje je radio zajedno s Gutenbergom od 1461. do 1464. godine. Pannartz i Sweynheim su donijeli Gutenbergov izum u Italiju. Godine 1464. došli su u benediktinski samostan u Subiaco, a 1467. ga napuštaju i dolaze u Rim. Tamo su postigli veliki uspjeh, no doživljavaju Gutenbergovu sudbinu – nisu mogli prodavati knjige. Iz njihove tiskare je najstarija inkunabula iz samostanske knjižnice u Našicama *Catena aurea super quattuor evangelistas*. Nakon 1473. godine rade odvojeno, Pannartz nastavlja tiskati knjige, a Sweynheim radi graviranje na metalu. Pannartz umire 1476., a Sweynheim 1477. godine.⁶²

Johann Zainer tiskar je iz Ulma, a sa tiskarskim radom započeo je 1473. godine. Pretpostavlja se da je Günther Zainer, tiskar iz Augsburga, bio njegov brat. Godine 1493. zbog obaveza napušta grad, ali se ubrzo vraća i tiska do 1515. godine. Johann Zainer je napravio prvi njemački prijevod djela *De claris mulieribus*, koje je napisao Giovanni Boccaccio. Tiskao je knjigu *Quadragesimales sermones de legibus: Excelestissimi viri: sancrar[um] l[itte]rarum interpretis subtilissimi m[a]g[ist]ri Leonardi de Vtino diuni ordinis fratrum predicator[um] quadragesimales sermones de legibus: etiam dominicales...incipiunt feliciter*, koja se nalazi u samostanskoj knjižnici u Našicama. Umro je 1523. godine.⁶³

Johannes Frobenius je ugledni njemački tiskar rodом iz Hammelburga. Studirao je na sveučilištu u Baselu i sam se izučavao u području tiskanja te postaje majstor u tome i otvara tiskaru u Baselu. Od 1490. godine je građanin Basela, a 1491. tiskao je prvu knjigu, latinsku Bibliju. Tu knjigu (*Biblia*) posjeduje i knjižnica Franjevačkog samostana u Našicama. Do 1511. godine u zajednici s njim tiskali su Johannes Amerbach i Johannes Petri. U njegovoj tiskari tiskana su vrijedna djela poznatih autora kao što su Jeronimo, Augustin i Erasmus. Umro je 1527. godine.⁶⁴

Trechsel je naziv za nekoliko tiskara i izdavača u Njemačkoj, a prvi među njima je Johann Trechsel. Njegova najstarija tiskana knjiga je iz 1488. godine, a posljednja iz 1498. godine. On je zasigurno jedan od najvećih tiskara u Lyonu, koji je, uz Veneciju, bio jedan od najvećih tiskarskih središta. Tiskao je najčešće knjige iz teologije. Iz njegove tiskare je i

⁶² Arnold Pannartz and Conrad Sweynheim. Catholic Online. URL: <http://www.catholic.org/encyclopedia/view.php?id=8941> (3.4.2017.)

⁶³ Johann Zainer. Deutsche Biographie. URL: <https://www.deutsche-biographie.de/sfz86407.html> (3.4.2017.)

⁶⁴ Johannes Frobenius. Deutsche Biographie. URL: <https://www.deutsche-biographie.de/sfz45729.html> (3.4.2017.)

knjiga iz samostanske knjižnice u Našicama pod nazivom *Quaestioneset decisiones in IV libros Sententiarum*. Nakon njegove smrti 1498. godine s radom u tiskari su nastavili njegovi sinovi, koji su postigli uspjeh kao i njihov otac.⁶⁵

⁶⁵ Johann Trechsel. Deutsche Biographie. URL: <https://www.deutsche-biographie.de/sfz82911.html> (3.4.2017.)

5. ZAKLJUČAK

Samostanske su knjižnice tijekom povijesti bile, ali i ostale, važni čuvari starih knjiga, od kojih većina ima posebnu vrijednost za kulturu određene zemlje. Većina je tih knjižnica do danas ostala još uvijek relativno zatvorena javnosti, iako postoje iznimke. Jedna od tih iznimaka je i knjižnica Franjevačkog samostana u Našicama koja je otvorena za javnost 25. travnja 1987. godine. Pregled njezina knjižnog fonda bio je od tada predmetom zanimanja niza istraživača. U zborniku pod nazivom *Knjižnica Franjevačkog samostana Našice*, tiskanom 1988. godine, pronalazimo pregled fonda knjiga tiskanih od 15. do 20. stoljeća koji je ukazao na činjenicu da samostanska knjižnica posjeduje čak 6 514 knjiga. Danas je njihov broj veći jer je samostan tijekom godina nastavio nabavljati knjige. Velikim dijelom ju je opremio Antun Bačić koji je u 18. stoljeću, točnije 1730. godine, bio gvardijan u samostanu te je velik broj knjiga dovezao kolima i volovima iz Venecije. Jedan dio knjiga prenesen je i iz samostana u Slavonskom Brodu, nakon što je isti ukinut.

Vrijedno blago samostanske knjižnice predstavljaju knjige iz 15. st., inkunabule, a o važnosti knjižnice Franjevačkog samostana u Našicama svjedoči i činjenica da se u njoj nalaze tri inkunabule koje se ne mogu pronaći ni u jednoj drugoj knjižnici u Hrvatskoj. Inkunabule su uglavnom tematski vezane uz teološke rasprave. Najvrjednija je inkunabula ona Leonardusa de Utina *Sermones quadragesimales de legibus dicti* iz 1478. godine, koja je ujedno i najljepša jer sadrži višebojne inicijale. Najstarija inkunabula u samostanskoj knjižnici u Našicama je ona Thomasa de Aquina *Catena aurea super quattuor evangelistas* iz 1470. godine, a treća, koju također nema nijedna hrvatska knjižnica, je knjiga Antoniusa de Bitonta iz 1499. godine pod nazivom *Sermones quadragesimales de vitiis*.

Na temelju proučavanja inkunabula može se puno doznati o mjestu tiskanja, o tiskarima, o jeziku kojim su tiskane, o organizaciji teksta, uvezu i sl. Tako se iz ovoga proučavanja inkunabula koje se nalaze u samostanskoj knjižnici u Našicama može doznati da su one većim dijelom tiskane u Veneciji, na latinskom jeziku i da neke od njih imaju bogato ukrašene inicijale u bojama, dok su neke tiskane tako da su ostavljena prazna mjesta za inicijale i ilustracije. Tekst je organiziran uglavnom u dva stupca, a za isticanje dijelova teksta korišteni su li ukrašeni inicijali u crnoj, crvenoj, plavoj boji ili poseban grafički znak □, koji je također bio u crnoj, crvenoj ili plavoj boji. Uz sam tekst često se nalaze ručno pisani komentari.

Na njima je od 1982. do 1986. obavljena restauracija u Laboratoriju za konzervaciju i restauraciju Hrvatskog državnog arhiva i uglavnom su dobro očuvane iako su vidljivi tragovi oštećenja.

Knjižnica trenutno koristi program CROLIST, a knjižni fond obradili su knjižničari Hrvatske narodne knjižnice i čitaonice Našice.

6. LITERATURA

1. Arnold Pannartz and Conrad Sweynheim. Catholic Online. URL: <http://www.catholic.org/encyclopedia/view.php?id=8941> (3.4.2017.)
2. Batorović, Mato. Radmanović, Blaža. Arhiv Franjevačkog samostana u Našicama. URL : http://www.knjiznicarstvo.com.hr/wp-content/uploads/2013/06/219_Batorovic_Pavlovic-Radmanovic_2013_1.pdf (18.3.2017.)
3. Bošnjaković, Renata. Vinaj, Marina. Knjige 16. i 17. stoljeća iz knjižnice Franjevačkog samostana Našice : katalog izložbe. Osijek : Našice : Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek : Zavičajni muzej Našice, 2008.
4. Bošnjaković Renata. Antun Bačić i razvoj našičke franjevačke knjižnice u 18. st. // Zbornik radova o Antunu Bačiću : radovi znanstvenog skupa održanog 14. i 15. travnja 2010. U Slavonskom Brodu i Našicama. Slavonski Brod : Našice : Hrvatski institut za povijest - Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod ; Zavičajni muzej Našice, Franjevački samostan sv. Antuna Padovanskog u Našicama, Franjevački samostan Presvetog Trojstva u Slavonskom Brodu, 2013., str. 20 -229.
5. Budiša, Dražen. Počeci tiskarstva u evropskih naroda. Zagreb : Kršćanska sadašnjost : Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1984.
6. Cvekan, Paškal. Franjevci u Abinim Našicama. Našice : Paškal Cvekan, 1981.
7. Franciscus Renner de Hailbronn. Deutsche Biographie. URL: <https://www.deutsche-biographie.de/sfz76200.html> (3.4.2017.)
8. Franjevci. Hrvatska enciklopedija. URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=20487> (18.3.2017.)
9. Frkin, Vatroslav. Povijest knjižnice franjevačkog samostana u Našicama. // Knjižnica franjevačkog samostana Našice : zbornik. Našice : Franjevački samostan Našice, 1988., str. 37-45.
10. Giovanni e Gregorio de Gregori. Dizionario Biografico. URL: [http://www.treccani.it/enciclopedia/de-gregori-giovanni-e-gregorio_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/de-gregori-giovanni-e-gregorio_(Dizionario-Biografico)/) (3.4.2017.)

11. Golenić, Sebastijan. Glazbeni fundus knjižnice franjevačkog samostana u Našicama. // Knjižnica franjevačkog samostana Našice : zbornik. Našice : Franjevački samostan Našice, 1988., str. 62-67.
12. Inkunabule. Hrvatska enciklopedija. URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=27484> (25.3.2017.)
13. Ivanušec, Ratko. Franjevačka crkva sv. Antuna Padovanskog sa samostanom u Našicama. Našice : Franjevački samostan u Našicama : Zavičajni muzej Našice, 2010.
14. Johannes de Colonia. Deutsche Biographie. URL: <https://www.deutsche-biographie.de/pnd100363431.html> (3.4.2017.)
15. Johannes Frobenius. Deutsche Biographie. URL: <https://www.deutsche-biographie.de/sfz45729.html> (3.4.2017.)
16. Johann Trechsel. Deutsche Biographie. URL: <https://www.deutsche-biographie.de/sfz82911.html> (3.4.2017.)
17. Johann Zainer. Deutsche Biographie. URL: <https://www.deutsche-biographie.de/sfz86407.html> (3.4.2017.)
18. Jurinec, Franjo. Djela pisaca 18. stoljeća u knjižnici franjevačkog samostana u Našicama. // Knjižnica Franjevačkog samostana Našice: zbornik. Našice : Franjevački samostan Našice, 1988., str. 45-52.
19. Kapitalna bibliografija franjevačkih knjižnica. Zvonik. URL: <http://www.zvonik.rs/arhiva/171/okonas.html> (19.3.2017.)
20. Katić, Tinka. Stara knjiga : bibliografska organizacija informacija. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2007.
21. Kranjčev, Leopoldina. Franjevačka knjižnica u Našicama, knjižni fond XIX. stoljeća. // Franjevačka knjižnica u Našicama: zbornik. Našice : Franjevački samostan Našice, 1988. str. 52-55.
22. Majstorović, Srećko. Našice kroz 700 godina : 1229 – 1929. Zagreb: Vicepostulatura, 1973.

23. Mušnjak, Tatjana. Restauriranje inkunabula i ostalih vrijednih knjiga knjižnice Franjevačkog samostana u Našicama. // Knjižnica franjevačkog samostana Našice : zbornik. Našice : Franjevački samostan Našice, 1988., str. 67-72.
24. Nicolaus de Frankfordia. Deutsche Biographie. URL: <https://www.deutsche-biographie.de/sfz72059.html#adbcontent> (3.4.2017.)
25. Paganino Paganini. ItalNet Projekts Page. URL: <http://www.italnet.nd.edu/dante/text/1527.toscolano.html> (3.4.2017.)
26. Pelc, Milan. Pismo-knjiga-slika: uvod u povijest informacijske kulture. Zagreb : Golden marketing, 2002.
27. Skenderović, Josip. Život i put fra Antuna Bačića. // Zbornik radova o Antunu Bačiću : radovi znanstvenog skupa održanog 14. i 15. travnja 2010. U Slavonskom Brodu i Našicama. Slavonski Brod : Našice : Hrvatski institut za povijest - Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski 66 Brod ; Zavičajni muzej Našice, Franjevački samostan sv. Antuna Padovanskog u Našicama, Franjevački samostan Presvetog Trojstva u Slavonskom Brodu, 2013., str. 145-151.
28. Stipčević, Aleksandar. Povijest knjige. Zagreb : Matica Hrvatska, 1985.
29. Stipčević, Aleksandar. Socijalna povijest knjige u Hrvata : Knjiga 1 : Srednji vijek : (od prvih početaka do glagoljskog prvotiska 1483. Godine). Zagreb : Školska knjiga, 2004.
30. Škrbec, Stanislav. Riječka zvijezda Gutenbergove galaksije : tiskarstvo Rijeke i hrvatske glagoljske tiskare. Rijeka : Tiskara Rijeka, 1955.
31. Šestosiječanjska diktatura. Hrvatska enciklopedija. URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=59482> (4.5.2017.)
32. Tomić, Marijana. Hrvatskoglagoljski brevijari: na razmeđu rukopisne i tiskane tradicije. Zagreb : Naklada Ljevak, 2014.
33. Tomljanović, Antun. Knjižni fond 20. stoljeća u knjižnici Franjevačkog samostana u Našicama. // Knjižnica franjevačkog samostana Našice : zbornik. Našice : Franjevački samostan Našice, 1988., str. 56-61.
34. Waller, Josip. Franjevci u Našicama kroz povijest. // Knjižnica franjevačkog samostana Našice : zbornik. Našice : Franjevački samostan Našice, 1988. , str. 27-34

35. Zapisnik franjevačkog samostana u Našicama : knjiga I (1739. – 1787.). Slavonski brod : Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje ; Našice : Zavičajni muzej : Franjevački samostan Sv. Antuna Padovanskog : Grad Našice ; Zagreb : Hrvatski institut za povijest, 2010.

INKUNABULE U KNJIŽNICI FRANJEVAČKOG SAMOSTANA U NAŠICAMA

SAŽETAK

Knjižnica Franjevačkog samostana u Našicama posjeduje vrijednu i rijetku građu. Riječ je o rijetkim inkunabulama koje spomenuta knjižnica posjeduje čak deset, a tri od njih ne mogu se pronaći u nijednoj drugoj knjižnici u Hrvatskoj.

Na temelju njihova proučavanja može se saznati koja je od njih najstarija, koja su najčešća mjesta tiskanja, kojim su jezikom pisane, kako je tekst organiziran, na koji način su dospjele u knjižnicu i sl.

KLJUČNE RIJEČI: Franjevački samostan Našice, knjižnica, inkunabule

INCUNABULES IN THE FRANCISCAN MONASTERY LIBRARY IN NAŠICE

SUMMARY

The Franciscan monastery library in Našice possesses valuable and rare materials. The Library has as many as ten rare incunabules, and three of them can't be found in any other library in Croatia.

By studying them, you can find out which one is the oldest, where were the most common book printing places, what language were they written in, how was the text organized, how they ended up in the library, etc.

KEY WORDS: Franciscan monastery, Našice, library, incunabula

BIOGRAFIJA

Josipa Vešligaj rođena je 23.11.1985. godine u Našicama. Nakon završene gimnazije u Našicama, 2004. godine upisuje jednopredmetni studij hrvatskoga jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu u Osijeku. Diplomirala je 2010. godine obranivši rad pod nazivom *Rječnici u slavonskim gramatikama 18. stoljeća* pod mentorstvom Loretane Farkaš.

Godine 2011. odrađuje pripravnički staž u Osnovnoj školi Hinka Juhna u Podgoraču, nakon čega 2012. godine polaže stručni ispit za profesora hrvatskog jezika. Školske godine 2013./2014. radi kao profesor hrvatskoga jezika u Osnovnoj školi kralja Tomislava u Našicama, a od školske godine 2014./2015. trajno je zaposlena kao stručni suradnik-knjižničar u Osnovnoj školi Hinka Juhna u Podgoraču. Iste godine upisuje izvanredni studij bibliotekarstva na Filozofskom fakultetu u Zagrebu.